

ТРИЗНІВНИК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENT UKRAINIENNE

Число 30-31 (630-31) Рік вид. XIV. 24 липня 1938 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 24 липня 1938 року.

Український народ молитвою, церковними процесіями, урочистими зібраннями, прилюдними академіями одзначає повсюду, де на те є найменша спроможність, видатну дату в житті нації нашої — 950-тиліття хрищення Киян.

Святкує той день і еміграція наша. В цьому числі подаємо ми опис свята в Парижі, першого на чужині. І ми певні, не буде такого кутка на землі, куди тільки доля закинула купку наших земляків, де збився найменший гурток українців, де-б не було належним способом одзначено того свята нашої віри, культури, державности, коли пошану віддаємо ми Рівноапостольному Просвітителеві Руси-України і Великому Князеві, Фундаторові могутньої імперії нашої — святому Володимирові.

І святкування те набуває особливої ваги саме серед тих обставин, в яких наш край, наш нарід перебувають.

Бо-ж на Великій Україні під пекельною владою Москви люди наші тільки в скритку, тільки в таємниці серця свого можуть воздати пошану, спом'янути той день великий і його творця. То-ж тим більший обов'язок накладає це на тих, що мають змогу голосно, одверто й прилюдно виявити свої почуття, зробити це відповідно перед очима широкого світу.

Особливої ваги набуває свято це саме сьогодні, коли нас розпорошено світами, коли землю нашу, спадщину св. Володимира, поділено державними не-нашими кордонами, коли самому існуванню нації загрожують наші вороги, коли різними способами в

ріжних країнах ведеться шалений наступ на нашу прадідівську віру православну.

Набуває це свято великої ваги, бо то свято всього народу українського, без поріжнення територіяльного, без ріжниці віросповідної.

Традиції князя Володимира святого й великого, традиції релігійні, культурні й державні, такі дорогі нашим предкам, отому духовенству, отим козакам з часів тяжкої боротьби за віру й волю, боротьби, що привела до оновлення колишньої Держави великих князів наших під проводом славних гетьманів, ті традиції, близькі й кожному з нас, хто носить у серці своєму Хрест св. Володимира, а на рамені своєму носив — і, ми певні, носитиме незабаром ще — золотий Тризуб Великого Князя. Вони, ті традиції, не лише еднають до купи нас, живих, хоч і розкиданих світами, але і в'яжуть нас з давніми поколіннями наших предків, підкреслюють єдність української нації в минулому і сучасному і тим додають нам сили на майбутнє.

Сьогодні той день вшановують церква наша й громадянство. Держава наша має скласти свій голд великому Володимирові пізніше: святкування офіційне, державне вшанування його пам'яті прийде, — віримо, невдовзі, — коли Отчизну нашу визволено буде з московського ярма.

Коли там, на рідній землі, очищеній од червоної і всякої иншої скверни, оновленій, в серці її, в днедавній столиці нашій золотоверхому Києві, на високих горах Дніпрових, що на них благодать благословення святого Апостола Андрія Первозванного, нашого Апостола, знову величне й гордо в глибокій блакиті українського неба засяє Хрест святого Володимира, тоді тільки в своїй власній Державі оддано буде достойним способом ту пошану, що йому належить, Святому і Рівноапостольному й Великому Князеві.

Д О В С І Х В І Р Н И Х

«Боже Великий, що створив небо й землю! Зішли благодать Свою на нових людей Твоїх і дай їм, Господи, узріти Тебе, правдивого Бога».

Молитва св. Володимира
при хрищенні Руси.

Цього року український народ святкуватиме велику річницю хрищення Руси-України. Дев'ятьсот п'ятьдесят літ минає з того дня, коли Рівноапостольний Великий Князь наш Володимир в березі Дніпра-Славути, обдаривши народ наш найбільшою благодаттю, привів його до віри Христової.

Глибоко припадає тая віра до серця й душі народу і високо піднявся рівень життя культурного по хрищенні України, а Київ згодом став тим сонцем, проміння якого просвічувало і огрівало не лише самих українців, але й увесь світ слов'янський на Сході.

Цю велику річницю повинні всі ми зустрінути і урочисто відсвяткувати, бо честь цілого народу нашого вимагає, щоб найдорожчий скарб його, здобутий великою ціною, бо освячений кров'ю славних предків, бездоганно й чисто зберігався в душі і в серці сучасного покоління.

Наша еміграція завжди ставиться з великою увагою й пошаною для всіх подій в національному житті, а тому й спомин про цю найбільшу подію зуміє відсвяткувати так, щоб оправдати себе перед історією, не лише перед минулим, але й перед грядущим.

Брати й сестри на Великій Україні не мають змоги радіти того дня й явно молитися, бо там в таємниці, в скритку серця лише можна віддавати достойно хвалу Господеві. Тому на нас лежить обов'язок молитися і за них. І нехай молитва наша зіллється з горем і сльозами їхніми в одне гаряче бажання, щоб Господь полегшив терпіння їхні і зіслав благодать Свою на народ, на Церкву нашу, на віру Православну.

Отож, звертаюся з гарячим проханням до всіх православних земляків, в розсіянні суцях,—це велике свято всенароднє одзначити достойно, урочисто й величне на спільну радість нашу і на славу Отчизні.

Протоіерей Іларіон Брицзан

Настоятель Української Православної Парафії
у Франції

На поточний рік і на поточний місяць припадає історичний ювілей великої для нас, українців, ваги, а саме охрищення Київської Русі, що відбулося, як гадають, 15 липня року 988.

На той час властива Київська Русь в значній мірі приступила вже на християнство, мала свої церкви, священників, а в Києві — навіть єпископа свого.

Християнкою була баба св. Володимира княгиня Ольга, в волі якої охрищено було і членів родини князя Святослава, крім нього самого, що дав волю своїй родині, але од старого поганства відступитися не хотів, хоч і як його намовляла до того рідна мати його.

Агіографічна традиція оповила особу князя Володимира поетичними переказами та легендами, бо знала йому цінну і високу ставила його. Але по-за тим і поруч з тим для історії зостаються цілком безумовні заслуги Київського князя, — оті самі, що за них вже літописні історики назвали його Великим, народня поезія поставила його, як Ясне Сонечко, а Церква зачислила до вселенського сонму святих. І одна з великих його заслуг, — а мабуть і найбільша, припадає, коли не зовсім уже точно на 15 липня р. 988, то десь так близько біля цієї дати, що ми можемо взяти саме її для святкування пам'яті князя Володимира. Ця заслуга — офіційне заведення нашої великої Київської держави до родини європейських держав, — тих, що вже тоді були опорою і брамою культури християнської та які пізніше стали тако-ж могутніми вогнищами європейської цивілізації. Тим актом великий монарх наш раз і назавжди вказав місце для своєї держави в Європі, своїй нації означив точні шляхи її віковичного майбутнього розвитку.

Акт той, як то довели пізніші століття, був мудрий, але не треба думати, що князеві Володимирові легко було на нього зважитися. Що правда, ґрунт до того вже був підготований, бо ще перед Володимиром до цієї праці взялася була вже його баба, княгиня Ольга, як веда навіть відповідні пересправи з одного боку з Царьгородом, куди навіть спеціально їздила й сама для того, а з другого — з германськими єпископами, відпоручниками Римського папи. Було вже на кого й спертися в цій справі, бо, як вказано вище, Київська Русь до певної міри була тоді християнською країною. А в тім, легендарні хитання князя Володимира між мусульманством і християнством, як про то подають де-які ново-знайдені історичні матеріали, не були вже такими легендарними. Посольства його на схід і на захід були реально ним виправлені, і збирали вони там матеріал не лише релігійний, а мабуть таки, ще в більшій мірі — політичний. Бо були то часи грізні й небезпечні, часи великої колізії й великих рішень, часи боротьби двох культур і двох світів — Європи та Азії. Як чорна хмара, нависла вже тоді над Європою мусульманська бурхлива динами-

ка, що з Закавказького сходу загрожувала Києву, з Малої Азії —Царьгороду, а в з півдня,через Середземне море решті Європи.

Наступ мусульманства не досяг ще тоді свого апогею, але вказана динаміка його наростала в часі, посилювалася що-рік.Київський князь, як мудрий монарх, не міг і в справі ніби-то чисто релігійній, йти лише за почуттям свого серця, що тягло його до близького йому християнства. На його карті у тій небезпечній грі стояла ціла майбутність його держави, вся прийдешність нації його. Він мусів зважити всі елементи з обох сторін, зіставити їх з потребами своєї держави, з інтенціями своєї нації і лише після того прийняти те або інше рішення. І він прийняв його, ставши по боці християнської сторони. В перекладі на сучасну нам мову, його рішення можна означити такими словами: «я і моя нація — частина Європи, з Європою ми стоїмо, з Європою і впадемо, коли така буде доля Європи».

Вибірати князеві довелося не тільки між мусульманством і християнством: мусів він зробити ще й менший вибір, а саме, між двома течіями в християнстві — західною і східною. Що-правда, тоді ще не було формального розділу християнства на дві церкви, як це сталося пізніше, але фактично той розділ на той час уже значився непереможно. Захід європейський був ближчий до Києва своєю політичною структурою; Схід, тоб-то Візантія, вже здавна поширив на нашій батьківщині свої інтелектуальні і культурні впливи, що їм рівних не було в Європі, хоч і як западав вже тоді Царьгород політичний. Князь Володимир і тут зробив мудрий і далекосяглий вибір. Він пристав на релігію східного обряду, взяв, як свою, візантійську цивілізацію, але структурально захвав для держави природній для неї зв'язок з Заходом.

Своїм чином, що його покладають на рік 988, князь Володимир виправдав свої пізніші титула Великого і Святого, бо це він спричинився в основі до того, що його і наш Київ став другим Царьгородом на сході Європи, як про нього говорили тодішні європейські хроністи; що наша Київська держава стала на Сході міцним форпостом, твердим забором у віковій боротьбі за християнську культуру й європейську цивілізацію.

У боротьбі тій завалилася Київська держава, але вона й тоді не припинилась, бо традицію князя Володимира, перенісши ненадшербленою через державність Литовсько-Руських князів, правдивих і безпосередніх спадкоємців монархів Київських, взяла до своїх рук сама Українська Нація в подобі козацтва і відтвореної Козацької Держави.

Традиція та,властиво кажучи, не вигасла ще й на сьогодні, а змінила лише свій напрям і свою форму.Бо-ж по сутності своїй, що таке невтомна й безкрайня боротьба української нації проти північного большевизму, як не та сама наша історична боротьба за християнську та людську культуру? Прийде час і Захід визнає цю тезу, визнає тим і нашу заслугу перед цивілізацією...

М. Славінський

НА КИЇВСЬКИХ ГОРАХ *)

Погожий день. На гори київської лилося тепле проміння і огрівало натовп люду, що густо вкрив Дніпровий беріг. Старі, малі, жінки і чоловіки, одні — в піднесенні душі, а хто зневолений наказом князя, зібрались, щоб почути, а може, і побачити нового бога. Який він? Лагідний чи грізний? Чи то Сварог поверне знову, що люде забувають його вже стали. Чи ще який новий прийде? Невжеж бо Волос нас покине і забере худобу та увесь добробут наш? Чи не розгнівиться Перун, що ось його святу подобу волочать від палацу князя?

А Володимир князь, укохане, оспіванеє «Сонячко Яснеє» на пригорку стоїть, втопив в задумі очі у задніпрянській просторі. Захмурене його чоло глибокі думи одбиває, що в тій державній голові снують.

Поворухнувся. Зняв вгору очі і руки склав, як на молитву. Ущухло все, і, затаївши духа, народ якоїсь тасмниці ждав, що конче мусить наступити, — ось тільки князь промовить слово.

І в тихому повітрі задунали ті слова, як струни, — то тихі й ніжні, немов благальна молитва, і радісні, як ясна надія, то, як сердечний біль, тужливі, розпачливі перед безоднею страждання й лиха неземного, то — знов — тверді, як криця, та повні певности і віри.

«О, Боже наш, Єдиний і Правдивий! Ти світ створив і ним, Всесильний, по власній волі володієш. Уся земля, народів доля — в Твоїй правиці всемогутній. Через століть далеких морок, мов зараз діється, я бачу, як Твій Апостол Первозванний — і гори ці, й Дніпро-Славути, і Київ, осідок державний, в ім'я Твоє благословив. Прорік Він, що на місці цьому спочине благодать Господня, правдива віра процвіте, осяє люд благословенний, благословить його життєву путь.

«І справдилось правдиве слово: на цих горах, тоді безлюдних, величя державна стала, прославлена в усіх краях землі, і світ Христової святої віри вже ллється в прагнущі серця.

«Нехай навіки славне буде Твоє ім'я, Великий Боже, що Ти в своїй предвічній волі таку долю нам судив. Молюсь Тобі, о Милосердний, благаю всіма силами душі: будь милостив до свого люду так само у наступній його долі, простри над ним свою опіку, од лиха, напасти, од кривд та од загибелі охорони! Бо бачу: звідусюди хмари бездольний край наш облягають. Ось рветься хмарою

*) Вперше друковано в «Тризубі», ч. 3-4 з 22 І 1935 р.

одна орда із сходу, — відніють коні, гостроверхії шапки, — а з півночі і друга — у личаках піхотою насунула. Грабують, нищать у святому місті все, чого самі створити не здодають. Немов морок північний, тії сили (народ одну — татарською, другу — московською назве) скували, бачу, землю нашу, спинили зріст її та розвії вільного задержали життя.

«А шож там далі, там? О жах нелюдський? На отій землі благословеній, що молоком текла і медом, де так пишалися і ниви й села, — ізнов — которий раз — осіло лихо та вже незнаєє й нечуване, відколи на землі існує людський рід. Що лиш найгіршого в натурі людській зібралося за мілійони літ, прорвалося, як гній з болячки. Мов звір, що з клітки вирвався, роспаношилася ота північная потвора, гвалтує, рве, грабує, нищить, народу цілі мілійони з насичених осель зриває, жене в далекії ліси та в гіблій болота і холодом та голодом винищує наш люд. Осквернено, зруйновано дома Господні. Замісьць хатин, немов отара, ламаючи всі предківські звичаї, в загонах нидіє наш люд — зрабований, знеможений, голодний, бо піт його і невсипуща праця лише насильника живлять. Зрабовано останнюю дзернину й одвезено до тої кузні, де на людей кують кайдани. Я бачу, як уста зімлілії благають хоч крихту хліба та падають у корчах трупи, і цілі гори трупів людських заповнюють і села, і міста. Дарма уста дитячі зголоднілі, до лона матері припавши, змагають жадібно хоч краплю, — єдину краплю! — виссати живушу, — але дарма: із стогоном роспуки конають на знесилених руках...

«О, Боже, Милостивий, Сильний! Приймав Ти людськую подопбу і нестерпимі муки в ній терпів та Сам колись за людський рід молився й плакав Ти кривавими сльозами. Згадай, як був Ти в образі Дитяти й до лона Матері пестливо припадав, — згадай та згляньсь на наші муки! Нехай дійдуть до Твогого престолу весь плач, всі сльози, кров, страждання, що витерпїть судилось нам! Нехай дійде до Тебе распачливий той зойк дитячий передсмертний і жаль та милость в Твоім серці премилосердному хай зворушить! Ти, Праведний, суди по правді, спини ту роспаношенну сваволю, той глум над розумом, над правдою, законом, зірви ганебні кайдани з того люду, що цілий вік земний до волі прагне! Хай на скривавленій, просякнутій сльозами землі українській настане мир, хай зацвітуть там спокій, щастя у непіддеглому ладу державному та вільнеє в сусідстві доброму життя!»

Замовк, схиливши голову на груди. В жахливім розпачі, мов остовпїлий, весь навкруги народ стояв, недолю поколінь наступних переживаючи в сполошеній душі.

В ту мить яснеє небо сліпуча блискавка прошила, і голосний, як грім небесний, та лагідний, як материне слово, почувся голос:

— Амінь. Хай буде так!

О. Білоусенко

Перше дзерно науки Христової на наших землях кинене було св. Апостолом Андрієм Первозванним, братом Симона-Петра. З початку св. Апостол Андрій проповідував у Юдеї, Греції і Малій Азії на побережжі Чорного моря, потім переніс свою проповідь на нинішні українські землі. Пройшовши з наукою Христовою Грузію, Абхазію, північне побережжя Чорного моря з Кримським півостровом подався він по річці Дніпру в глиб малознаної тоді країни скитів. На високому березі Дніпра, там, де стоїть тепер місто Київ, Апостол Андрій видвинув хрест і прорік просвічення християнством народу українського. «На цьому місці, — сказав він, — засяє Благодать Божа, повстануть храми Господеві і світло правди роздасться звідсіль по всій стороні». Таким чином св. Апостол Андрій поклав початок просвічення Русі-України світлом Христової віри.

Та ці початки, хоч і не зовсім затратилися, але не могли розростися, бо не було тоді безпосередніх і сталих зв'язків між нашими землями й осередком нової віри — Візантією. Про те, що віра Христова не зовсім затратилася серед наших предків, свідчить безсумнівний факт, що вже в IV віці існували в подудневних частинах українських земель кілька єпархій. В деяких «життях святих» з VIII століття говориться про хрищення Русів. Однак християнство не могло укріпитися серед руських слов'ян, поки окремі племена не об'єдналися під княжою владою.

Уже в 866 році прийняли хрищення Київські князі Аскольд і Дир, а разом з ними і частина їхньої дружини й народа. З того часу, завдяки торговим зносинам, що розвивалися з Візантією, поступово зростає і християнство на Русі. За князя Олега була вже окрема руська єпархія, підлегла безпосереднє Константинопольському п'я тріярхові. В торговельному договорі князя Ігоря з Візантією в 944 році Русь ділиться уже на хрищену і нехрищену, згадується в тому договорі і «соборна» церква св. Іллі, що в ній Київські християни склали присягу вірно виконувати всі статті договору. Назва церкви св. Іллі «соборною» свідчить про існування в Києві за той час і других церков. 957 року приймає хрищення княгиня Ольга. Для того вибралася вона до Константинополя. Хрищення її було обставлено дуже урочисто, бо означало собою скоре просвічення християнством і всієї Русі. Святу Тайну хрищення уділив патріарх Подієвкт, а хрищеним батьком з купелі був імператор Константин Багрянородний. Церква наша причислила княгиню Ольгу до святих і надала їй почесну назву «Рівноапостольної». І дійсно, св. Ольга, як пише літописець, була ранішньою зорею християнства на Русі, що звіщала схід сонця, в особі її внука, святого і рівноапостольного князя Володимира.

Св. Володимир для нашої церкви був тим же, чим був для церкви вселенської св. Константин Великий. Але до навернення в

християнство Володимир був ревним поганином. При ньому християн люто переслідувано й вони мусіли ховати свої молитовні зібрання в густих лісах. При ньому же приносилося ідолам дуже видатні й урочисті жертви, а були й випадки приношення людей у жертву ідолам. При Володимирі постраждали й перші мученики руської церкви — Федір і його син Іоан. Одного разу після вдалого походу рішено було принести людську жертву. Жереб упав на молодого християнина Іоана. Батько Іоана Федір, тако-ж християнин, відмовився видати сина і гостро обвинив поганів у безумстві і жорстокості їхньої віри. Роз'ярений натовп зруйнував дім, де жили Федір і Іоан і на його розвалинах найшли свою смерть від меча поганів перші мученики на Русі.

Але при Володимирі завдяки частим торговельним зносинам Русів з греками, християнство було вже сильно розповсюджено на Русі, особливо в Київській області. Браття Володимира, Ярополк і Олег, були дуже прихильні до християнства, бо вирости під вихованчм впливом своєї бабки, св. Ольги. Прив'язаність же Володимира до поганства поясняється тим, що він був іще дуже малим, коли померла св. Ольга і в дитинстві вже був одправлений в Новгород, де й княжив. Тут християнство було слабе і Володимир отримав поганське виховання. Глибоко релігійний, він ревно служив ідолом, доки вірив у них. Ставши Київським великим князем, Володимир познайомився з християнством. Як людина щира, він, коли тільки переконався в своїй заблуді, кинув поганство і прийняв християнство. Літописець оповідає, що коли Володимир розчарувався в поганстві і поки він прийняв християнство, народи, що оточували тоді Русь, старалися через своїх проповідників нахилити Володимира до прийняття їхньої віри. Такими були — на сході магометане, на полудні хозари — юдейської віри і на заході народи германського племені — римо-католицької віри. Греки тако-ж прислали проповідника в надії прихилити Володимира до православної віри. Із усіх тих проповідників найсильніше вражіння зробив на Володимира й на дружину його грецький чернець. Коли побачив князь картину страшного суду, що її привіз той чернець з собою, кликнув: «Добре тим, що по правій стороні, і горе грішникам по лівій» На те чернець відповів: «Христись і будеш в раю з першими»

Далі літописець оповідає, що на раді князя з дружиною і визначними горожанами вирішено було післати десять найрозумніших мужів до болгар, німців і греків для ознайомлення на місці з їхньою вірою і борослуженням. Посли ті, повернувшись до Києва, з великим запалом говорили про віру греків. Глибоке вражіння зробило на них урочисте патріярше богослуження в Софійському храмі в Константинополі. Згадуючи про те, вони говорили: «Ми не знаємо, чи стояли ми на небі, чи на землі» Свідчення послів і приклад святої Рівноапостольної Ольги нахилили князя Володимира і його дружину прийняти віру від греків. Для більшого тісного зближення з Візантією Володимир рішив поріднитися з

візантійським імператорським домом. Цьому замірові дуже сприяло завойовання військами Володимировими сильного грецького міста Корсуня. В Константинополі стали побоюватися, що успіх руських військ заохотить їх рушити далі в гліб візантійської імперії. У той час прибули в Константинополь послы князя Володимира й передали його бажання прийняти хрищення від грецького єпископа, а тако-ж прохання руки царівни Анни, сестри імператорів Василя і Константина. Політичні міркування, а тако-ж релігійні мотиви примусили і царівну і братів її прийняли пропозицію Володимира.

Анна виїхала до свого жениха в Корсунь і там же Володимир прийняв від грецького єпископа св. Тайну хрищення. Разом з Володимиром охристилася і вся його дружина. Поворот Володимира до Києва був немов духовним церковним походом на руське поганство. Грецькі єпископи й священники, що прибули разом з Анною, ревно взялися за налагодження церковного життя на Русі. З Корсуня перевезені були частини мощів св. Климента і ученика його Фиви; їх урочисто несли на Русь разом з численними хоругвами, хрестами, іконами і церковною утварю, необхідною для богослуження. Зараз же по повороті до Києва св. Володимир взявся за велике діло. Всі ідоли, збудовані раніше на площах і вулицях міста, були знесені й знищені. Першим прийняли хрищення видатні сем'ї і бояри, а в скорому часі урочисто охрищений був і весь народ.

Єпископ і священники, що прибули з Царьгороду разом з царівною Анною, ходили в товаристві бояр, а часто й самого князя по вулицях Києва і проповідували про Христа. Коли народ вже добре був підготований і ознайомлений з вірою Христовою, св. Володимир призначив день для спільного хрищення Киян у воді ріки Дніпра. З винятком дуже нечисленних упертих поганів, більшість киян відкликнулася на заклик любимого свого князя. В призначений день береги Дніпра в Київі покрилися силою народу. Всі ввійшли у воду, держачи на руках дітей, а єпископи й священники, оточені вже раніше хрищеними руськими громадянами, уділяли Тайну св. Хрищення. Тут же присутнім був і св. Володимир із всією своєю сім'єю і великокняжим двором. Була це величава картина. «Тоді, — як пише літописець, — небо й земля раділи з такого числа спасених». Св. Володимир підійшов аж до самого берега і, простерши руки над новоохрищеним своїм народом, гаряче молився: «Боже Великий, що створив небо й землю! Зійшли благодать Свою на нових людей Твоїх і дай їм, Господи, узріти Тебе, правдивого Бога!» Ця велична подія сталася 988 року, а церква наша святкує пам'ять її 15 липня, в день пам'яті Провісителя Руси-України — святого Володимира.

Із Києва християнство швидко розповсюдилося по всій Русі-Україні. Найбільше старань для скріплення нової віри приклав спочатку сам св. Володимир, а потім його сини, що їм роздав він окремі міста й області. В скорому часі, крім Київської єпархії,

відкрито було спархії в Новгороді, Чернігові, Ростові, Володимирі-Волинському, Білгороді і ин. Поганство виявляло зовсім незначний спротив. Були випадки такого спротиву тільки в північних областях, де поганство було сильніше. Слабий спротив руського поганства християнству можна пояснити тим, що поганство на Русі не було організованим. Не було в руських поганів ані окремих божниць, ані сану жреців. Руське поганство находилося іще на тому примітивному ступені розвитку, де поганин обоготворяє безпосереднє сили природи і виходить у спільноту з богами сам, без посередництва жреців.

З днем охрищення Киян в 988 році християнство на Русі-Україні являється релігією не тільки поодиноких осіб, але й всього народу. З того часу руські християни отримують правильний церковний устрій і тому 988 рік вважають і початком існування нашої церкви. Для урухомлення і впорядкування церковного життя на Русі вже разом з царівною Анною прибули 6 грецьких єпископів і багато священників. А вслід за ними приїхав у Київ св. Михаїл, призначений Константинопольським патрїярхом в сан митрополита руської церкви. Таким чином русько-українська церква з самого початку свого існування ввійшла в склад Константинопольського патрїархату, як одна з багатьох його митрополій. До половини XII віку всі митрополити руської церкви за винятком тільки двох — св. Іларіона (в пол. XI в.) і Климента (в пол. XII в.) були родом греки і призначалися з Константинополя. Такий тісний зв'язок новозаснованої руської церкви і з старою грецькою церквою був дуже корисний як для самої церкви нашої, так і для державного життя на наших землях. Митрополити-греки були носіями на Русі міцної церковности і державности. Впорядковуючи на Русі церковне життя на взір грецької церкви, митрополити-греки були незамінними радниками руських князів тако-ж і в справах державного життя. Назначені Константинопольським патрїярхом митрополити були незалежні в своєму служенні від великого князя. А це мало величезне значіння, бо при тій удільній системі, що існувала на Русі, і при вічних збройних конфліктах між войовничими князями, митрополит-українець, був би, без сумніву, втягнений в політичні заколоти князів. А політичні заколоти потягли б за собою і церковні смути. Єпископ князя, що заволодів великокняжим престолом, став би домагатися владі митрополита й знайшов би, без сумніву, повну підтримку із сторони свого князя. Митрополит же з греків стояв по-над дрібними місцевими інтересами того чи другого князівства і тому був противником княжих внутрішніх спірок. Але, розуміється само собою, митрополити-греки були корисні для Русі тільки до того часу, поки не закріпилося на Русі церковне й державне життя.

Незнання мови й народніх звичаїв було великим недостатком митрополитів з греків. З половини XIII віку митрополити стали вибиратися на Русі з поміж місцевого вищого духовенства і

тільки для посвячення їздили до Царьгороду. Але тут треба замітити, що залежність і підлеглість митрополитів Русі Константинопольському патріярхові була скорше формальна, ніж дійсна, бо в справах внутрішнього правління і керування церквою руські митрополити були зовсім самостійними і незалежними. Причиною цього була велика на той час віддаль між Київом і Царьгородом, а тако-ж та обставина, що Київська митрополія знаходилася у державі, незалежній від візантійської імперії. Константинопольські патріярхи у своїх зносинах з Київським митрополитом підкреслювали цей стан з самого початку існування руської церкви. Грамоти свої посилали вони руським митрополитам за «свинцевою печаттю», що робилося тільки в зносинах патріярхів з представниками незалежних церков.

Разом із зовнішнім розповсюдженням Христової віри на Русі стала насаджуватися і поширюватися і просвіта. Вже перший митрополит руської церкви, св. Михаїл, уважав невивстарчальною одну тільки усну проповідь. За допомогою великого князя Володимира відкрив він перші на Русі школи в Києві, а потім і в других городах, куди ходив з проповіддю науки Христової. З початку приходилося брати дітей силою в школи і матері оплакували їх, як мертвих. Але св. Михаїл огортав дітей ласкою і любов'ю, вимагав такого відношення до дітей і від наставників і тим ослабив вороже ставлення руського громадянства до школи. Першими учителями були болгары, запрошені на Русь св. Михаїлом, а можна думати, що й тих 6 єпископів і священники, що прибули були на Русь разом з Анною, дружиною Володимира, були корінні болгары грецького виховання, що володіли добре слов'янською мовою в слові і в письмі. Книжне навчання на Русі прививалося дуже успішно завдяки усердному відношенню й ревній співпраці князів і духовенства. Про щире-сердечне ставлення руських князів до книжного навчання свідчать факти: св. Рівноапостольний Володимир не знав грамоти, але вже усім своїм дітям він дав старанне виховання і освіту. Його син Ярослав усердно складав бібліотеку, при ньому було багато багатописарів і перекладчиків, що перекладали й переписували книжки, вибрані самим князем, а князь сам займався тако-ж перекладом книжок з грецької мови. Діти Ярослава, великий князь Всеволод і Святослав Чернігівський, унаслідили любов батька до науки. Всеволод говорив п'ятьма мовами. Донька Всеволода Янка відкрила в Києві жіночу школу. А в Святослава, по виразу літописця, були «повні кліти книжок», з числа яких збереглися до сьогодні два збірники з іменем Святослава з 1073 р. і 1076 р. Багато трудилося коло просвічення Русі й князі Роман Смоленський і Ярослав Галицький. Роман витрачав майже всі свої засоби на будівлю шкіл і випишував для них грецьких і латинських учителів. Про Ярослава відомо, що він знав вісім мов.

Але князі своєю просвітньою діяльністю тільки помагали духовенству, що було душею духовного просвічення і науки на Ру-

сі. Духовенство відкривало школи при церквах і в них підготовляло майбутніх пастирів церкви і учителів народу. Вже в половині XI століття в рядах руського духовенства були високоосвічені пастирі. Таким и були перший єпископ з руських Лука Жидята в Новгороді і перший митрополит з руських св. Іларіон в Києві.

Від Луки Жидяти зберіглося до наших часів «порученіє к братіи», знаменитий твір, що свідчить про високу освіту святителя. Св. Іларіон до вибору в митрополита був священником з великокняжому селі Берестові. Своєю ученістю і чесністю звернув він на себе загальну увагу. Великий князь Ярослав за згодою всього народу вибрав його в митрополита руської церкви. Від Іларіона зберіглося до нас «слово о законі й благодати» з похвалою князеві Володимирові і молитвою о землі руській. Цей старовинний літературний пам'ятник знаменитий, як по глибині змісту, так і по силі духовного натхнення і по художності форми.

Осередком одначе духовного просвічення і розсадником науки й знання в старій Русі була Київ-Печерська Лавра. Основоположником її був преподобний Антоній. Родом з города Любеча, нині на Чернігівщині, він в молодих роках удався на Афонську гору й тут постригся в ченці. Ігумен монастиря, Св. Феокліст наклав на нього послушання: «Йди знову на Русь і нехай буде на тобі благословення св. гори, бо від тебе розпросториться багато чорноризців». 1051 року, коли св. Іларіон був вибраний в митрополита, преп. Антоній прибув у Київ. Тут уже були монастирі, засновані грецькими ченцями і старанням руських князів, але порядки тих монастирів не задовольнили преп. Антонія. Тому він за благословенством св. Іларіона відійшов на самоту й поселився в печері на підвищеному березі Дніпра, коло Києва. До нього приєднувалися і другі ченці й аскети, печера стала розширюватися і прийняла з часом величаві розміри. Найревнішим і головним помічником преп. Антонія при поширенню, скріпленню і налагодженню печерського монастиря був преп. Феодосій, що й завів суворий устав для монастирського життя.

Київ-Печерська Лавра була ярким і сильним світильником віри, чеснот і просвіти християнської в старій Русі. Звідси виходили пастирі і учителі церкви, а тако-ж проповідники віри Христової, що затвердили християнство й на віддалених просторах Руси. Перший руський літописець преп. Нестор був іноком Київ-Печерської Лаври. Як центр церковної чесноти, просвіти і науки Київ-Печерська Лавра завжди мала величезне значіння. І до сьогодняшнього дня тее огнище культурного розквіту глибоко вкорінене в душі українського народу і, дасть Бог, міне страшне наше дихоліття, настане лад і спокій по великій руїні, воскресне народ до нового життя, а осередок нашої надії, віри і любови засяє ярким світом, піднесе нас знову з духового упадку до висоти небесної. Тоді й значіння нинішнього свята стане не лишень вповні зрозумілим, але й оправданим і дійсним на всі часи.

Протоіерей Іл. Бриндзан

ГІМН СВ. ВОЛОДИМИРОВІ

Слав, Україно, великого, князя,
Слав!

Слав Пробудителя слави великої
Вічно могутнього Києва стольного!
Слав Насадителя мудрости княжої
Рівноапостольного Володимира!

Слав, Україно, великого князя,
Слав!

Слав щирославного князя великого,
Князя Вкраїни-Руси Созидателя,
Слав України-Руси Охрестителя
Рівноапостольного Володимира!

Слав, Україно, великого князя,
Слав, Україно, на віки, на славу!
На віки! Амінь!

М. Ковальський

« Kiovia nostra coelum est ».
Сильвестер Коссов. 1635

Симон, чорноризець Печерської Лаври, вмер у 1226 році. Нам зісталось від нього кілька дрібних літературних річей і між ними лист, писаний до ченця Полікарпа, може його приятеля.

Лист вислано здалека. Здається, Симон не покинув самоті Печерських кель. Певна гіркість може й особистого характеру звучить у словах листа: «Печерський монастир, як море, — він не тримає в собі нічого гнилого, а геть відкидає його».

Симон пише листа до Руської Области. Це збірна назва для території, що сягала від Новгороду по Подоння, Тьмутаракань. Там жили люде близькі йому кров'ю і культурою, стояли міста-фортеці з близькими його вуху назвами: Подоцьк, Холм, Псков, Білгород, Искоростень, Галич, Донець, там врешті було тринадцять старих християнських епархій.

Власне з чотирнадцятої епархії, з «Суздальської Области», з епархії варварів, з країни імперії пише Симон свого листа. Ця область гуртує найбільш чужинських племен, з тих, що про них казав літописець: «інші народи, що дають Русі данину: Чудь, Меря, Вєсь, Мурома, Черемиси, Мордва, Пермь, Печора, Ямь, Литва, Земигола, Корсь, Нєрома, Либь»... Симон живе як раз серед народу Меря, у Владімірі над Клязьмою, на самій країні колишньої держави Мономаха.

Від Владіміра — близько, як рукою сягнути і до гряниці тої держави, до ріки Оки, де ще може вищились тоді потужні, муровані вежі влади Києва.

Може завдяки тим вежам і залагам, місцеві фінські народці по незлічених повстаннях почали називати себе «руськими людьми», то зн. підданими Руси, васалами Києва, але вони були чужі руській культурі. Мабуть по-за урядовцями і військом, були нетутешнього походження, мало хто розумів мову вигнання Симона.

Бо як раз про ті самі місця (Владімірщина коло Оки) шість віків пізніш оповідає в своїй історії Росії (том I) історик Карамзин, що ще за часів його, Карамзина (кінець 18 ст.) — владімірчане мали багато виразів не слов'янських, і то дуже старих: заміць Бог казали слод, батько — хрутін, мати — міндра, сестра — шіктор, і взагалі таких слів було шей тоді «дуже багато». Зрештою, коли вірити історикові Солов'єву, ці уралофінці, саме в 12-м віці почали засвоювати початки руської мови.

Чисто слов'янською географічною номенклатурою в межах колишньої Російської імперії займався проф. Середонін. Він знайшов старі слов'янські (українські) назви рік з доби перед прийняттям християнства тільки на Україні в межах середньої Наддніпрянини і в басейні Прип'яті й Десни; з тої самої доби в Московщині, крім Новгороду і деяких імен на верхнім Дніпрі, імена рік і городів всі чисто фінські (Волга, Ока, Москва, Тула, Калуга, Вязьма, Клязьма). На Московщині слов'янізація фінів стала дійсна й активна тільки з прийняттям християнства.

Симон був єпископом Владіміро-Суздальським і його завданням було навертання варварів з їхнім шаманством і мусульманством на релігію єдино правдиву, віру нового Єрусалиму, Києва.

Попередники Симона, Київські культуртрегери не раз гинули тут мученицькою смертю, але він був щасливіший. Він, «грішний єпископ Симон», хвалиться, що завдяки ньому у Владімірі і в інших містах відбудовано прегарні церкви, каже і про те, що «де тільки є села і міста, там по всій тій землі збирають десятинний податок» і знов скромно закінчує, а «тим їсим володіє наша худость».

Але згадка про це все багатство є йому потрібна лишень для виразнішого контрасту. Він тужить за Києвом.

Він готовий покинути свою, одну з найбільших єпархій і служити, як чернець, ігуменові, щоб лише бути в Києві, а не серед цієї варварії. «Кажу тобі, — пише до приятеля, — що всю цю славу і честь, що тут маю, з калом порівнюю. Кажу тобі, що сміттям волю валятися в Печерську монастирі і бути топтаним людьми, волю бути старцем під брамою всечесної Лаври і руку простягати. Краще було б для мене один день перебути в домі Божої Матері, аніж тисячу літ, аніж віки перебувати у цих селах!»

Призирство до варварів є в його словах і одночасно туга, божевільна туга за Києвом, Містом, Вічним Містом.

* * *

Бо за часів нещасливого єпископа Симона Київ, Вічне Місто, мав уже далеко більше, як тисячу літ. Початки Міста ж губляться ще перед християнською ерою.

«Несподівано швидкий розквіт Київської культури самим зовнішнім заразливим впливом Візантійської культури не можна пояснити... Київська культура, однак, зародилась не на голому місці — історія України почалася не в IX віці після Р. Х.»...

«Скитська держава, так само, як і пізніша Готська, були попередницями держави Київської, як аналогічні воєнно-торговельні політичні конструкції»....

«Річ ясна, що східне-слов'янська українська колонізація, опанувавши ці місця в V-VII віках, сама не могла сотворити тої

складної, широко розгалуженої і незвичайно далекосяглої сітки торговельних зносин, в якій ми бачимо її в 9-10 вв. : до Єгипту, Сирії, Каліфата, Туркестана і т. д.»... (Грушевський М., Київ).

Загалі існує загальне переконання дослідників, що Київ мусів грати роль першорядного міського центра завдовго до слов'янського розселення, Той центр виріс з перехрещування впливів Крети, Боспорського царства, грецьких колоній, Дунаю, Ірану і Кавказу. Як культура скитів, сарматів і готів, так само й настаріша культура Києва — є південна культура, зв'язана передусім з Середземним морем (Ростовцев, *Iranians and Greeks in S. Russia*).

Грецькі, кельтські, римські і арабські впливи прийняло войовниче плем'я Київське, що полюбило поле битви й лови і не обтяжувало себе хліборобством. Ці поляне, дуже миле і лагідне плем'я, як свідчить літописець сам полянин, а як писали про полян чужинці — в високій мірі зухвале і розбійницьке плем'я, (ще й тепер повторюють чужинці: «гето било купецько-розбійницьке плем'я, яке апроч вайни, разбою і прадажи... нічим иншим не займалося» (В. Ластоувскі. Гісторія беларускай кривскай кнігі 1926. Кавнас), розбудувало і зміцнило цей Київ мечем і купецькими саквами.

Як Лондон в наших часах, так Київ в тодішніх, провадить війни тільки для забезпечення і поширення своєї торгівлі, своїх торговельних шляхів. (Договори Ігоря і т. п.). Лише перед упадком — міжусобиці і напади кочовників змінюють цей образ.

Титмар в 1018 році застає Київ велитенським містом із вісьма торговцями, з 400 церквами і населенням «без числа». З найдавніших часів Київ мав дуже важне торговельне значіння, а під час розвівту своєї могутности тримав в своїх руках всю торгівлю сходу Європи, був світовим ринком в тогочасному сенсі цього слова. Його торговельному значінню відповідали його розміри й заселенність. «За дуже правдоподібними підрахунками, кількість мешканців його доходила до 100,000 людей, отже небагато міст Західної Європи могли конкурувати з ним в той час». (О. Андриашев). Літопис, оповідаючи про пожежу Києва в 1124 р. подає, що тоді згоріло 600 церков. Недурно мандрівник, Адам Бременський, називає Київ в 11-м столітті «соперником Константинопольського престолу». На площах його стоять мідяні й дерев'яні статуї, височаться палати з барел'єфами з каміння, шиферу, мармуру...

Жінки Київські мали коштовні оздоби з золота, срібла, емалі, скла і слоневої кости. Шовкові тканини, багата зброя, книги з мистецькими мініатюрами були доказом пишного розвитку Києва.

Багато можна б було написати і про багатство Міста, і про багатство великих князів (згадаймо хоч би три палаци Володимира в Києві, Вишгороді і Білгороді) і окремих купців (дльохи одного

з них мали в собі самого меду вісім тон, як згадують сучасники) — але не це було найцікавішим у Києві. Подив викликає х а р а к т е р б у д і в н и ч и х Вічного Міста.

* * *

Несправедливі і понижуючі постаті — малювали і описували російські мистці замість Русичів-Киян. Ці важкі, присадкуваті, пудоваті богатирі Васнецова, з тупим московським виразом, нічого не мають спільного з духом будівничих, що закладали могутню, європейську державу.

Вони не могли бути важкими, ті люде, що легковажили всі дари, а лише за зброю і за коня дякували. Гряниці їхньої держави були далеко одна від другої, і часто загрожені. Округлі вежі Києва, ще й тепер виростають перед очима мандрівця десь у Поліському містечку, важко зцементовані «з рядами вузьких стрільниць, суворо прості і циклопічно масивні» (Б. Ольхівський). Тоді ці вежі треба було вміти поставити і вміти оборонити. І легкі дружини Киян пересувалися, як треба і до верхівель Дону, і до Карпатських гірських Кубаків, Города й Тюдова, а часами то йшли «аж над Дунай — сімсот молодців, самих вибранців-Русовичів». Сягали і до своїх веж у Кам'янцю Руським (Литовським), до Мельника над Бугом, і до Чхова над Дунайцем. Утримували в своїй руці величеську територію без догідних (по-за ріками) доріг, утримували міцно і довго. Імперія Київська існувала п'ять століть. Недарма в її духову красу задивлялася короткотривала імперія росіян (1722-1917). Бо в тодішніх часах для збудовання і утримання такої імперії треба було незвичайної волі, незвичайної енергії і незвичайної швидкості чину. Була вона два і пів рази більша від сучасної етнографічної території українців, великість її просторів дорівнювалась третині просторів Римської імперії, підчас її найбільшого розвою.

Натискові цілої Азії протиставились люди Києва, — непокірним варварським племенем обаплич, — і широчині простору власної держави. Зухвалість неабияка.

Про той дух ще по північних, по західних закутинах земель старого Києва співають пісні й досі. У колядках, величаннях і піснях усе згадуються й досі. «горді молодці з ясними шаблями», що «слави доходять». Це вони всіх татар топчуть бахматим конем, а всіх турків побивають булат-шаблею. Це вони нахваляються: «пустимо стріли в Німецьку землю. Німецьку землю ми звоюємо. І звоюємо і зграбуємо». Це гречний панонько аж в Судомшру, при впливі Сяну нараджується, «як воювати, на врага стати». Це їм сниться, що вони беруть «пів крілевства Польщі», а до Угрів по панну молоду йдуть. Це той «пан Іван» виїздить на море і «вдаряє з гармат, а в Царів-город». Нераз ті молодці «блудять к

Тихому Дунаю», або кажуть: «запустимося в московську землю, там заберемо все здобиченьки: сукна не міру, грошей не ліку!» Це ті молодці ловлять на аркан чужих царів і ведуть їх «в свою сторону, отцю на хвалу, панам на славу». Ба, і Рим їхнім гострим слов'янсько-готським очам привиджується:

— «Ви, моє військо, смутенько не йдіть,
Кроком ступайте, Рим здобуйте!»
Він саме наперед як полем шмигнув,
Як конем шмигнув, аж ся Рим здригнув. —

Або кажучи за літописцем: «іде князь на гради їх»..., а потім «і до сьогодні платять дань», або просто — «і до сьогодні под Руссю».

Цей дух будівничих Києва був ще цікавішим в самому Місті. Культура Київська розцвіла уже в IX-X столітті пишню, і відразу стала по-над культури сусідніх країв. Дослідники констатують, що в «сусідніх краях — в Польщі та Угорщині ще тільки пробивались перші промені західної цивілізації... культурні впливи йшли не з Польщі в Київську Русь, а з Русі до Польщі... Культура норманська була нижча від культури Київської». (Б у н а к о в). А що-ж казати про інші краї? «Київська культура, цивілізація святкувала великі тріумфи, розтікаючись по великих просторах східної Європи, а потім і прилеглих азійських територіях. Розносили її Київські руки».

Таємниця вищости цієї культури була у людях, що її збудували і в методах будови. Це не була племенна культура, і це не був розвій одного полянського клану. Прегарна книжка проф. В. Пархоменка, історика-синтетика («Початок істор.-держ. життя в Україні», Київ 1925), в цілій яскравості ставить справу підложжа культури Києва. Він приймає під увагу впливи від іранських і грецьких, аж до латино-кельтської культури. При такому ставленню справи відпадає важність того, звідки походить назва Русь? Чи вона норманська, чи вона з ріки Рось та Порусся, що була границею Полян, — однаково. Назва ця завершувала собою сумішку і будову багатьох рас і культур, як назва Рим завершувала собою багато елементів від етруссько-грецько-македонських до єгипетських і кретських.

Ті-ж, що почали розбудовувати культуру Києва, не були однородним племенем. «Полянсько-Хозарська Русь мала характер далеко не племенний, а мішаний, войовничий». (Пархоменко). Ще частіше називає новочасний синтетик творців великого Києва «ріжноплеменною військово-торгівельною організацією». Говоримо про культуру і державу Києва, як державу і культуру Риму, культуру Міста.

Правда, автор іншої синтези культури Києва (М. Г р у ш е в с ь к и й, Київ, 1926), підкреслює, що Київ був відбиттям і племені Полян, але він став тільки «городом» Полян, властиво не був

їх племінним центром. Київські Поляне прийняли в себе стільки різно-культурних і різно-етнічних елементів, що особливості цього племені ослабли і в мові, в обичаю, і, навіть, фізичнім типі Києва. Київська мова, письменство, право, мистецтво стали загально-українськими, більше — загально-імперськими. Пізніші впливи, домішки, колонії тільки довершували потужність довговікової, культурної гегемонії Міста. Вони «стирали з Київського життя специфічне місцеве і сприяли розвиткові в нім більш широкого, універсального, що підносило се Київське життя над тісні племінні межі, давало йому більшу широту погляду і розмах досягань». (М. Г р у ш е в с ь к и й).

Та широта світогляду і розмах досягань будівничих держави Києва ще мало доцінена сучасними Українцями. Бо будівничі були наскрізь європейцями в будові, наскрізь представниками білої раси. В Київській культурі і в Київській державі були тако-ж піднесення і упадки людських одиниць, як і в державі португальській, чи англійській. Експансія патриціату мала подібні ціхи до венеціанської експансії. Серця сучасним Українцв повинні так само міцніше битися на згадку про хрестові походи Києва на невірних (хоч би Радимичів чи Вятичів), як б'ються серця англосаксів на згадку про Ричарда Львине Серце. Правдоподібно, праці наших учених дозволять нам прослідити здивованими очима подорожі тодішних купців до далекого Туркестану, Сирії, а, навіть, Індії...

Як би ми не приймали різнородні, а нераз суперечні теорії про державний устрій Києва, що їх подають Соловьев, Кавелін, Костамарів, Пресняков, чи хоч би мішані, як Сергієвича й Ключевського, — найважливіше, що стоїть над теоріями, — це потужність культурна і державна її будівничих. Елементи культури і елементи енергії сили були нероздільні в тих людях, в цьому скупленню творчих людей.

* * *

Тепер, як раз приходимо до того, що повинно цікавити кожного дослідника української еліти: що-ж єднало ті творчі одиниці? Що давало їм розгін, і відчужання керми, і нестрим до будови й керми першої імперії на просторах: Балтик-Урал? Що давало їм віру в боротьбі і взаєминах з сотнями племен і народів довкола, від естів і литвинів аж до уральців і арабів? В чому була в і с ь д у х о в н о с т и М і с т а ?

Мусіла б бути така думка, така синтеза відчуття життя, що заступала б усі покуси відділення, приєднання до чужих вір і звичаїв, покуси вигідного життя серед туранських земель, чи потяг до високих місць у молодих, західніх державах. Мусіло б бути щось, що дозволяло тим людям так легко умірати під прапорами і знаками Києва?

Отже такий світогляд може бути тільки з переконання, що ніде життя не виявляє себе досконаліше, довершеніше, як у культурі і цивілізації Руського Міста.

Зрештою, уміння вмірати за щось свого — цього ще за мало в будові духовости. Духовість Києва мала в собі на початку вже зародки чогось, що змушувало одиниці до, може, найтяжчого, до переборювання себе, до піддання себе певній духовій і реальній гієрархії. Найамбітніші постаті самохтів ставалися шаблями гієрархії, бо инакше ця гієрархія не буда-б довший час такою міцною. Мусіло бути глибоке і повне відчування постаті володаря в тих будівничих нової культури. Певний ідеал людини стояв перед духовими очима будівничих Києва. Ідеал, тип — такий сильний і такий виразний, що вони, живі люде, почували себе тільки функцією, рисою, одною з чинностей тої довершеної людини, а цілий збірний організм Києва, цілу його складну гієрархію вважали на найбільш відповідний вислів тої людини.

Щож стало вісю чинів «гордих молодців» Міста? Що уніфікувало його культуру? Який образ був в серцях тих, що здобували простори від сусідів, що об'єднували собою велитенську територію Київського володарства? На кому підложжу зріс той ідеал?

Про це свідчать найстаріші пісні і найстаріші документи Києва. Вияв душі Міста звучить у кінцевих словах трактатів князя Ігоря і Святослава з греками в 944 і 971 році. Зобов'язавшись дотримувати пактів, Київські воїни, всуміш християни й погани клянуться, що в разі зламання пактів: «нехай вони не будуть мати помочі ані від Бога, ані від Перуна», далі, нехай їхня зброя, мечі і стріли обернутися проти них, а власні щити їх не заслонять, і вкінці найтяжче закляття: «і нехай будемо рабами і цим віці і в будучім».

Дослідники не звернули уваги на цю подробицю, а однак це здається перша згадка про характер будівничих Києва — оця грізьба, більша від страху перед власною релігією, перед воєнними невдачами, грізьба невірництва для них, одвічно і довічно вільних!

І це препишне і глибоке почуття свободи, волі — лежить в глибині духовости Києва, Вічного Міста, лежить в глибині його великої культури. Тільки при такім відчуванні світа можна накладати на себе найбільші обов'язки, ставити завдання матеріальні і духові, творити і здобувати.

Ця вольність буда ще чимсь ріжним від вольности інших людей. Будівничі Києва знаходили утвердження своєї в и б р а н о с т и у власній релігії. Як погани, вони були внуками сонця — Дажбога; пізніш, як християни, вони вірили, що треба тільки жити в любові між собою, а «Бог буде в нас і покорить нам наших ворогів». Здається, що ці воїни, князі і купці, вставши рано, за радою «Поучення Мономаха» віддавали «ранішню похвалу Бого-

ві, а потім сходячому сонцю», як вільні і вибрані улюбленці вищих сил.

Ченці Києва тільки підносять почуття вибранности: адже-ж відомо, що лямпада землі Русичів висить перед гробом самого Гопода, і в Великодню ніч вогонь з неба сам запалює цю лямпаду, а мінає при тому лямпади від інших, гірших земель світа.

Правдоподібно, ченці ж і взагалі християнство допомогло остаточно обрисованню ідеальної постаті людини-володаря. «Поучення Мономаха», що в ньому сучасні дослідники знаходять відбиття моральних ідеалів іншого великого народу — британців, в простих словах дає нам цей образ. Образ людини в «Поученні» — це вислід великої духової культури, це зеніт духовости Києва. Моральність «Поучення» має характер нормативний. Це зразок і м і р л о .

Є в тім «Поученні» ціла людина, що кермує власною і чужою долею. Синтеза ідеалу на століття, синтеза з поганської віри в переможця, із християнською вірою в загально-людське. Є там пристрасні речення про лови, що, як каже історик, «впродовж багатьох тисячоліть наклали на психіку Русичів незмінний вислід». (Келтуяла). Є й такі слова, що зичливо відкривають усі людські слабости підвладних на війні і в спокою, є слова і про людські слабости самого володаря. А по-за всіма цитатами з релігійної літератури, і бідканням над короткістю життя людини, — виступає одна думка: будь хоробрий і перемагай життя у всіх його проявах.

Минуло тільки століть. Ці Русичі-Кияне, певні своєї свободи, сильні вірою у власну вибранність і довершенність своїх ідеалів, зробили багато для своєї країни, що сталося «відома і сличима всіми кінци землі».

Потім в половині 13-го століття, коли вже настали гірші часи, роздумує десь на вигнанню Киянин, як то в границях «від угорців і до поляків, від чехів і до білорусинів, від білорусинів і до литвинів, від німецьких земель і до карельців, а звідти до Устюга, до хвилястого моря, а від моря до болгарів, буртасів і черемисів та мордві — все було покороє Богом християнському народові і великому князю Київському» («Слово о погибелі руськия землі»). Згадує, як сиділа тоді тихо Литва в своїм болоті, як покірно платили данину народці над Волгою і Окою, як боялись походів Києва німці і угорці, а, навіть, сам Константинополь платив окуп володареві Києва.

Незвичну красу на землях Києва, в їх озерах, річках, горах і дібровах знаходить сучасник. Подиву гідне це все, і подиву гідні ті, що панували над тими землями — «князі могутні, бояре шляхотні, і премногі достойники», і інші будівничі Міста.

Тепер, коли по походах татарів ясно стало, які великі сили стримувала, які гострі суперечності рівноважила самим існуванням імперія Києва, огортає його одно почування, — п о д и в .

Похилилися Київські білі корогви з червоними бунчуками, і все слабше тримали свої пурпурові шити оборонці Києва. Як фанфара розпачливої боротьби, звучить тодішнє «Слово о полку».

В татарському літопису мурзи Мурата є відомості про рр. 1240 - 41. Сказано там, що син Чингісхана, Джучі - хан, покорив край Сигнак, Хорезм, Дешт-Кіпчак, Україну, Крим, Валахію, Трансильванію, Угорщину, Польщу і інші землі. Землі ті передав Чингіс - хан синові Джучі - Батисві, як улус, приділ.

Не так давно, — завдяки тенденціям чужинних істориків, уважано за факт повне спустошення Києва і околичних земель після татарського погрому. Потім Київська «пустеля» почала ніби потрохи залюднюватися колоністами — на думку одних учених (польських) з Польщі, на думку інших — з Галичини й Волині. Ще інші (російські) хочуть відшукувати сліди масової еміграції Киян і взагалі Русичів на північний схід, до московських земель.

Тимчасом мандрівець шість-сім років пізніш, що погромі Києва, хоч і віддає у своїх записах пригноблений настрій Киян, але одночасно нотує зустрічі з Київськими боярами і вельможами; і велику кількість купців з Польщі, Візантії, Австрії, Італії і Франції (Пляно - Карпіні). «Звернім, нарешті увагу й на те — каже історик, — що розславлена руйнація міста не зачіпала ні Печерського монастиря, ні св. Софії з її славнозвісною «Нерушимою стіною», ні багатьох інших церков і монастирів». (О. Андрияшев). Взагалі роля Батия в упадку Києва трохи перебільшена. Аджеж нищення Києва відбувалося, хоч може і в менших розмірах, але й давніше, в 1169 і 1202 рр. «Багато Київ пережив руйновань, але ту ролю, яку накидували Батисві, з далеко більшими підставами треба приписати татарським погромам 15 віку — Едігея й «перекопського царя «Менглі-Гірея». (Ф. Ернст, Київська архітектура 17 віку). Лише двісті літ пізніше Едігей, а в 1482 р. Менглі-Гірей остаточно нищать Київ, як місто. В 1493 р. людність Київщини вперше робить сама опір татарам, але то вже початок нової доби історії України, доби Козацьких Когорт.

Зрештою, коли б ми прийняли, навіть тезу російського історика Соловйова, його протиставлення міцноти західнього будівельного матеріялу — каменя, і нетривалости, невідпорности на напади руського матеріялу — дерева, той тоді Київ, а за ними і Новгород чи Псков не рїзнилися б під цим зглядом від великих міст заходу, тоб-то мали певну кількість камінних будівель (знаємо про кільканацять церков у Києві). Знаємо зрештою, хоч би й про пожему Лондону в 1212 р., що цілковито спалила це деревляне тоді місто, а не позбавила його духа столиці.

Річ не в спалених і зруйнованих дільницях. Аджеж Батий нищив три роки Угорщину, однак вона відродилась; не менш

жорстоко поведився і в Галицько-Волинському князівстві, а однак уже по 16-17 роках князь Данило іде в похід на Побожжа і Потерева, кермуючись безпосереднє проти татар. Зрештою знаємо про иншу північну країну, що використала династичні сварки в орді і визволилась досить легко з-під татар. Тако-ж знаємо, що досить швидко по походах Батия, орда починає ставитись байдуже до своїх руських провінцій, по смерті в 1359 р. хана Бердибека і Київ переходить, по побіді Ольгерда над татарами, в склад Литовської держави.

О. Андріяшев в своїому «Нарисі історії колонізації Київ. Землі», роздумуючи над тим, що сталося в Києві по погромі Батия, зазначає: «як-би на чолі Київської землі стала в цей час така видатна людина, як Данило Галицький, то можна гадати, що міт про повне запустіння її ніколи не існував би».

То є найважливіше в упадку Києва, Вічного Міста — з а л а м а н н я д у х о в о с т и й о г о е л і т и . Не воєнні невдачі, не пожежі складів і церков, — лише упадок духа. Не брак людей, лише брак Людей. Як це сталося?

До питання цього підходив ще Костомарів у своїх статтях в «Основі». Він підкреслює «багатство, люксус і веселе життя» Києва. Туди спливали рікою і данини з цілої велитенської імперії, і користі з торгівлі внутрішньої і зовнішньої. Це змінило передовсім побут Києва -завойовника на побут Києва-роскішника. До характеристики побуту керівних верств і міського торговельного люду Костомарів притягнув биліни з їх яскравими постатями та живою побутовістю, а тако-ж легенди народні, легенди з літопису і окремі твори, як «Моденіє Даниїла».

Істотою того побуту, центральною подією, віссю забав і втіх — бенкет. Бенкет, безжурне уживання того, що принесли йому попередні війни, добра адміністрація земель і торгівля з далеким і близьким Півднем та Південим Сходом. Все, що тодішній світ мав найкращого, все було на торговицях Києва, в його ювелирів, в заїздних дворах, публичних домах. Емалі, золотарські коштовності, благовонності й солодкі вина, предивні страви, убори, оздоби і прегарні, продажні жінки.

Зрештою, не лише серед жінок була продажність. «Як взагалі у кожному торговім місті, де люблять багатство, де своєрідний комфорт ставлять по-над усе, — і людина в Києві ставала продажною... При такій свободі і своєвільстві, при допливі різнохарактерного люду з близьких і далеких країн — не диво, що від цього стародавнього періоду нашої історії зберіглися риси, що вказували-б на низький тодішній рівень моральности». (Костомарів).

В пам'яті сусідів і самих Українців зісталися постаті цих людей Бенкету, лицарів уживання життя. Ненажири і пянголови, хвальки й шибайголови, джигуни і бабодури — їх не бракувало серед Киян. Джигунство було в пошані, і при столі нахваляється Київський дружинник, як гуляв він по молодецьки від країни до країни, аж заблукав до короля. А там батьки родин, почувши

про прибуття Київського паливоди, почали замикати свої доньки за тридевять замків, за тридевять ключів. Чурило Пленкович з билини, це власне той чарівливий модник, чепурун, кружитель жіночих голівок, рафінований і зухвалий Старокиївський Дон-Жуан, Лсвеляс.

Що-ж до жінок з упадку Києва, то про їх легкодушність і кокетерію згадує ще Даниїл Заточник (ок. 13 стол.). Можливо, що тоді вже з великокняжих палат, з гридниці ішов той деморалізаторський вплив. Київська кокетка причаровує собі коханців, і змінює їх одного по другим, як їй підшепче примхливий настрій. До здобуття коханця допомагає зводниці не тільки вміння оперувати своїми жіночими привабами, але й таємні відомості, чари, може принесені з далекої Сирії чи Єгипту. Київська Цирцея, Марина Ігнатівна, уміє приворожувати і ласкавим словом і чарами, — обертає людину в звіря, і сама, чарівниця, вміє покинути людський образ, коли того вимагає хвиля.

Саме здобування жінок перестає бути виявом сили, зручності, сильної мужеськості, — багатство заступає все. Ось, наприклад, з далекої чужини, з власною флотою прибуває до Києва «хупавий молодець» і хоче здобути Запаву Путятишну, небогу великого князя. Пісня нічого не говорить ані про вроду, ані про сидьну руку чужинця, лише вилічує його багатства і багаті подарунки для великого князя і великої княгині, дарунки витончені, де «хитрощі були Царьгородські, тай мудрості Єрусалимські». А серце князівни Запави здобуває чужинець не чинами відваги, навіть, не сам здобуває, — його «ятлики, люде робітні», тесці будують князівні багаті тереми, де сипляться червінці і все блищить золотом.

Провідні групи Русичів провадять в століттях упадку моральності Києва боротьбу за трон, як боротьбу передовсім за матеріальні користи, як за символ вигоди життя, бенкет. До боротьби цієї людність Міста, правдоподібно, відносила чим далі, тим байдужіше. Бачимо, як легко наступає зміна князів, як усе легше преторіяне Києва висувають свого кандидата, протиставляють іншому, як усе частіше кличуть на поміч чужинців. Правда, нарід Києва не став рабськи покірним, але за те признавав кожному незаконну владу, коли його приманили матеріальними вигодами. «Кияне легко приходили до признання княжої гідности злочинцеві». (Костомарів). Новий великий князь — це був символ нових утіх у Київському бенкеті, де все більш затиралась різниця між «мужем Київським» і першим ліпшим чужинцем чи насмним жовніром. А однак, ще недавно той муж Київський дивився згори на всі народи, що його оточували, і титулюючи свого зверхника великим князем, звав інших королів європейських тільки князями. («Хожденіє Даниїла» в пол. 12 ст.).

Київ не впав в боротьбі з кочовниками — з половцями, чи татарами. Важку війну витримав насамперед його дух лицарськості і жертвенності, нищений звичайною жадібністю, захлан-

ністю в уживанню світа. Зріст духової розпусти — ось був перший найбільший удар для Вічного Міста. Футра собольні, безцінні «камки білохрущатії, золотоверхі тереми», де «музика гремить», де «їства перемінні», «столовання, почесні столи» все більше заповнюють світогляд людей Києва. Багатство і розкіш не покидає їх і підчас воєнних походів: стріли їх «перевивані аравитським золотом», лати і кольчуги їх срібні, або грають золотом, навіть на боевих кораблях замість очей на дзьобі — самоцвіти, а бойова вежа начальника обтягнена важким оксамитом.

Життя в Києві стає символом розкошування, провідні верстви, ці колишні будівничі мілітарної сили Міста, — тепер розкішники. Один з перших вождів поляків, хоробрий Болеслав, прийшовши з поміччю для Святополка, і сам загубив свою переможну міцність і військо своє знепутив та знесилив. Багатство, розкіш і веселе життя причаровувало кожного, хто лишень зміг оселитися серед Киян. Через півстоліття після пригоди з Болеславом Хоробрим те саме сталося з його внуком Болеславом Сміливим: тут поляки забули і про свої жінки в Польщі, і про свої двори й господарства. Знаємо, що польська легенда приписує смерть святого, Станіслава Костки, від меча свого короля за те, що дорікав тому, що по повероті з Києва набрався звичаїв розпусних і примхливих, негідних скромної Польщі. Не дарма ж друга польська легенда оповідає про пощерблення меча-сили польського короля в Києві.

Місто-сибарит, препишний розкішник, — так дивилися на нього сусіди. Так про нього довго ще будуть співати, визволені з-під ярма Руси, «руськіє» смерди на Вологодщині, так буде говорити про нього середньовічний готичний Захід. Та от зміцняється настання кочовників а «від пару конського місяць і сонце померкнуло», а «від духу татарського не можна нам хрещеним живим бути». Київ висупає насупроти. Він може вже не є досконалим володарем, як у вв. 8-11, але є ще воїном і організатором. Пожадливість і порив до насолоди життя хоч і обнизили моральність, але не знищили в народі войовничого елемента, не доправили однак до такої розпещенности, коли народ стає нездібним і до спільної справи і до спільної самооборони.

До самого кінця не забракло Місту гідних оборонців честі і відважних, шанованих навіть татарами, полководців, як тисяцький Дмитрій в 1240-му році. Не бракувало військового духу і дружинам Русичів — ще й тепер «Богородице Дівице», їх пісню під Грунвальдом, співають з певними доповненнями сучасні польські війська. Наука військової тактики Києва багато дала сусідам: вчився її Олександр Невський в самому Місті, а (як подають новітні досліді) волинський князь Боброк, стосуючи вишкіл Києва, чотирикратно (1371-78) розбив татар. Молоді держави, одні коротше (Литва, Польща до XV-XVI) другі довше (Молдава до половини XVII ст.), треті аж до недавна (Москва, Росія), трималися традицій права, чи, навіть, мови дипломатії й адміністрації Вічного Міста.

Але то все був лише відступ, а не наступ культури і провідних верств Києва. Бо хоч зісталось багато військових, багато адміністраторів і дипломатів, — але вже не було духа володарів, будівничих, законодавців... як каже пізніший літописець про «славний Царственный град Київ», що причиною упадку «всього Государства Київського був попуст Божий «гріхів ради чоловіческих». (С и н о п с и с Ї і з е л я) .

Ще виразніше пише про це старий літописець у передмові до Другого Київпечерського зводу (1095) р., де просить сучасників послухати його оповіді про монархів Києва і їх людей «як вони обороняли українську землю і підбивали інші краї, як вони не збирали великого маєтку... Як вони не вкладали на своїх жінок золотих намист... А тепер за ненаситність Бог навів невірних» (М. В о з н я к). Ця передмова, це-страх перед анархією пристрастей в еліті. Коли-ж запанували там нагі пристрасті, то вже починається історія тільки м і с т а Києва, історія того, як у 1472 році «на Київі князі престаша биті, а вмiсто князей воєводи насташа». То вже не буде історією Міста, великого своєю культурою, дисципліною, енергією, розмахом, одним словом — характером.

Чужинецька моральність, нижча від Київської, навіть, в часи упадку Міста, все-ж опановує де-які землі Руського Риму. Опановує північні землі. Пише Герберштайн про Новгород Великий: «Нарід був тут вельми освічений і чесний, а тепер став повний зіпсуття, без сумніву заразившись московитською розпусністю, що принесли з собою зайшли сюди московіти». Про іншу домінію Києва, Псков, нотує: «освіченість і м'яккі звичаї псковитинів змінились на московитські звичаї, що є під кожним зглядом гірші».

Буйство і сваволя «правицею і лівницею» нищать західні землі, навіть, у центрі над Тетеревом і Богом творяться анархічні групи «людей татарських», Болоховців. Еліта Києва порозбрeдалася по окраїнах, по князівствах близьких кров'ю, як Поліські, Мукачівське, Галицьке, Волинське, і по чужинецьких, Суздальських, Литовських, Молдавських. Нема голосу, що їх кликав би назад до міста. Не звав їх до себе великий зміст.

Зміст той вийшов з Києва, як Золоті Ворота, так, як-би дійсно десь у гори виніс їх на своїх плечах богатир Михайлик з народної легенди. Виніс, відігнавши хвилево татарів, але одночасно, сповнившись погордою до змалілих Киян, — «Кияне-громадо, погана ваша рада», — відійшов.

Зосталось лише каміння руїн, земля і люди.

Але ті люди можуть бути всім. З них можуть вийти знов богатирі Михайлики. Бо, як каже народна легенда про істоту богатирів героїв: «Богатир усе одно, як святий — його не побачиш... Чи вони, богатирі, вмiрають чи як, а тільки виходять з нас : вийдуть йому літа, то він і проявить себе».

І коли в людях-будівничих буде відблиск вічності, — відродиться наново всупереч усім обставинам Київ, Вічне Місто.

Ю. Липа

На золотих і срібних монетах Володимира Великого бачимо образ Христа, знак Тризуба і самого київського володаря на престолі, у візантійських імператорських інсигніях.

Ці символи найкраще з'ясовують справжню суть і вагу великого перелому в історії України, що стався 950 років тому.

Християнство ще задовго до охрищення св. Володимира запустило в Києві глибоке коріння. При складанні договорів з Візантією дружинники Ігоря Старого присягали одні на Перуна, інші на єдиного Бога. Церква св. Іллі існувала в Києві вже в першій половині X століття. А процес проникання християнства до світогляду народних мас тягся ще цілі сторіччя по офіційному охрищенні. І досі ще часто пісня, обряд, повірка, записані з уст народу в наші часи, дихають прастарою дохристиянською давниною, її близькістю до природи, дзвенять свіжістю її соняшно-радісної поезії.

Але багатоважною та плідною зміною, що сталася 950 років тому, було тісне об'єднання між Українською Державою та Християнською Церквою, нав'язання між ними нерозривного союзу та доброзичливої співпраці.

* * * *

950 років тому св. Володимир, — великий будівничий держави, — ледве закінчив відбудову «розсіпаної храмини». Велитенській будівлі бракувало тривкості. Свіжі ще були спогади про окремішність племен. Слабий ще був зв'язок багатьох городів та земель із Київом. Ще ж недавно сиділи по всіх важніших городах численні «світлі й великі князі» під зверхньою владою князя київського, а ця могла для них бути незавжди приємною та бажаною. Володимир настановив на їх місце членів одної династії, одної княжої родини. Проте не міг вірити в міць цього родово-династичного зв'язку. Сам здобув престол у війні з рідним братом — Ярополком.

Не вдоволити Володимира й державний культ громакидця Перуна, що грізно дивився — срібновидий — з висот київських і домагався людських жертв за перемоги над ворогами.

Широкопростора держава потрібувала міцнішого цементу.

Марка з нагоди 950-ліття хрищення Русь-України

* * *

Дух українського бездержав'я, що вмірає тепер на наших очах, значно відчужив був духово українців від найславніших сторінок їх історії — від княжої державности. До цих сторінок підходили бездержавники з питанням: що давала княжа державність широким народнім масам, чи відповідала їх інтересам?

І давали на це питання відмовну відповідь. Адже ж головною функцією княжої державности було «полюддя» — стягання з народніх мас данин на удержання князя та дружини.

Українським бездержавникам шкода було вільнолюбивих племен і земель, з їх — дійсним чи виідеалізованим — «народо-правним ладом», з їхнім «автономізмом». Шкода, що цю всю ідилю обмежували князі — мілітаристи та імперіялісти.

В змалюванні цього образу бездержавники готові були забути за ворожі орди, що невпинно, дужими хвилями вдарили в Україну, що при найменшому послабленні відпору зорганізованої мілітарної сили готові були обернути цілі землі в «дике поле».

Духові предки наших бездержавників дорікали Володимирові Мономахові, що він руйнує хлібороба, розпочинаючи війну з половцями саме тоді, коли треба було орати. І Мономах відказував гірко. — «А чи краще буде, як прийде половчин, забере від хлібороба коня і жінку, а його самого вб'є?»

Приходу половчина ніколи не можна українцям вилучити з розрахунку. Задивлений у таке близьке — здавалося — щастя вже майже здобутої землі і волі, не доглянув вчасно український селянин нового половчина, що ніс йому голод, Соловки, експлоатацію й закріпачення. Осудження княжої державности і політичні помилки в часі революції мали спільний психичний підклад, для нас вже чужий і нерозумілий.

* * *

Життєвим нервом Київської великодержавности було опанування та використання великих водних торговельних шляхів.

Без забезпечення цих шляхів на великих просторах могутньою військовою організацією аби який дикунський загін міг би перерізувати ці шляхи і гальмувати економічний та культурний обмін між країнами. Без «імперіялізму» київських князів не було б блискучого розквіту Києва, його багатств, його мистецтва, його лункої невмірущої слави. Все це проминуло, але дивлячись навіть на руїни цієї слави, українці, у найгірші часи, вкінці XVI та першій половині XVII ст, мимохіть згадували своїх колишніх «монархів», і почували себе не якоюсь нужденною сектою, а «преславним, старожитним Народом Руським».

* * *

Життєвим нервом Київської держави був меркантильний купецький інтерес. В записках Константина Порфірогенета Русь виглядає, як торговельна експортно-імпортова компанія на слов'янських землях. В літописному оповіданні Святослав Хоробрий мотивує перенесення столиці до Переяслава Болгарського суто-купецькими міркуваннями, перелічуючи докладно товари — звідки який приходить. Це нагадує погляди наших новочасних матеріялістів, що на їх думку держава мала бути «засобом до задоволення потреб». Тільки мілітарний характер держави підносив її по-над цей матеріялістичний утилітаризм, сприяючи високому розвитку почуття лицарської чести. Кожночасна готовість жертвувати власну кров, Святославова «Поляжемо за землю Руську, мертві сорому не мають!» не вміщуються в рямцях комерційного розрахунку.

А проте, що мало стримувати морально відважного бунтаря і руїтника державности, якому вона «не оплачувалася»?

Християнська Церква вірила у «власть, еже от Бога», ставила державність у живий, органічний зв'язок з ідеєю Безконечного, Найсвятішого й Найвищого.

На згаданих вище монетах Володимира Великого цілком виразно зазначений цей зв'язок, цей новий моральний цемент Київської Держави.

* * *

Всі європейські народи, формуючи свої держави, задивлялися на сліпуче для них сяйво римських традицій, всі вони — раніше чи пізніше — сягали по духову спадщину греко-римського світа. Шляхом до неї було прийняття християнства.

«Варварські» в очах греко-римського світа королі і князі подивлялися високе, поналюдське майже становище цісарів і хотіли світити хоч би позиченим від них світом.

Володимир Великий здобув це світло без пониження. Не впрохував, як це робили західні європейські володарі, від імператорів якоїсь двірської ранти, не провадив за узду їх коня і не услуговував їм при столі. Силою своєї зброї «переконав» (такий був тоді в нас прийнятий спосіб переконування чужинців) імператорів у своїй з ними рівновартності. Сестра імператорів стала дружиною київського кагана. А ще недавно перед тим Царьгород відповідав західньому «франкському» імператорові, «парвеню» в очах Царьгороду: «річ цілком неможлива, щоб народжена в порфірі одружилася з ненародженим у ній».

* * *

Зворушлива середньовічна легенда розповідає, як убогий та наївний вуличний танцюрист заслужив ласку Всесвятої Діви, розвеселяючи її своїм мистецтвом, танцюючи — в простоті душі перед її образом.

Євангелія містить у собі науку — служити Богові даними від нього талантами. Народи це робили. Греки збогатали християнство своєю філософією, римляне — правом, Італія Ренесансу — мистецтвом, Московщина — дрібничковим обрядовим формалізмом.

Річ дуже характерна, що предки славних згодом на весь світ українських вояків — оборонців Християнства, предки його щита та передмурря — козацтва *), світло Христової науки не тільки обороняли, але й здобули тим, до чого були найздібніші — мечем.

* * *

Для зцементування молодих держав рецепція римських традицій була дуже важливою річчю. З вродженого політичного генія латинців, з громадянських чеснот старої республіки, з могутності імперії цезарів і досконалості її державного апарату, з чистоти дефініцій, дбайливо опрацьованих цілими поколіннями геніяльних юристів виріс класичний державницький світогляд, що запліднив політичний розвиток усїєї Європи. Християнство вплинуло на еволюцію римського права, що знайшло своє блискуче завершення вже на византійському ґрунті в кодексі Юстиніана.

Великою історичною заслугою римської правосвідомості було докладне відділення публичної сфери від приватної та розвиток публичної сфери. Римське право відрізнялося цим від германського та слов'янського.

В давньому українському праві публичні (політичні і карні) справи не були звільнені з-під правно-приватних концепцій.

Літопис оповідає, як правові погляди, що їх принесла з собою християнська церква, зустрілися на Україні з місцевими. Єпископи домагалися, щоб Володимир Великий карав розбійників смертю. В світлі римської правосвідомості харциз був людиною, що повстала проти правного ладу держави. Слов'яни дивилися на вбивника, як на спричинника матеріальної шкоди, за яку треба було заплатити. Володимир з неохотою послухав єпископів, але згодом давні порядки взяли гору, повернено грошеві «вири» для розбійників замість кари смерті.

Так відбувався на Україні, як і по всій Європі процес боротьби між класичним і «варварськими» правними засадами. Багато

1) Козаки мали підчас читання Євангелії на Службі Божій витягати шаблі з піхов на знак готовності боронити ними Христову віру.

важливих справ — карних і приватних віддано — на основі княжих уставів — до компетенції єпископських судів, в яких обов'язували візантійські закони. Належали до них м. ин. злочини проти моральності, що розглядалися вже не як приватні кривди, а як образа закону Божого. В княжих судах повну перевагу мало місце це право, цілком перейнята його засадами «Руська Правда» Ярослава Мудрого.

Не була це вина Церкви, а передусім тих правних ідей, якими вона була перейнята, що політична правосвідомість тяжко підносилася від уявлення «землі» до глибоко розробленої у Візантії ідеї держави — містичного, Богом освяченого організму. Що образ цесаря-базилівса, яким Володимир Великий хотів виглядати на своїх монетах, не заслонив образа дідича великої маєстности, спільної приватної власности всього княжого роду. Наслідком цього недорозвитку державної ідеї був погібельний удільний лад. Церква погодилася з ним, намагаючись тільки злагодити його моралізаторською проповіддю, осуджуючи криваві межусобиці, та висуваючи ідеал братолюбства в культурі Володимирових синів — св. Бориса і Гліба.

* * *

Сусідня Польща знайшла вихід з хаосу удільного розділення, що ослабило було її не менше, ніж Україну. В часі повного розвалу польської державности князь Володислав Локетек звернувся до папського Риму. Коронація Володислава на короля Польщі закінчила удільний хаос у Польщі.

Україна готова була в цьому випередити Польщу. Королівська корона Данила вивищувала його над усіма князями не тільки українськими, але й польськими. Літопис зберіг слова польських князів, звернені до Данила: «Ти esi король — голова всім подкам!»

Але прислана з Риму корона не могла мати для України такого далекосяглого історичного значіння, як для католицької Польщі. З оповідання літописця про коронацію Данила промовляє тільки відвічний нахил українців до широкій толеранції, до вміння шанувати чуже.

Папа Інокентій, що прислав корону, шанував православну грецьку віру — каже літописець — і не дозволяв її ганити. Але поруч із цим оповіданням читаємо про горду відповідь папі князя Романа Самодержця: маю владний меч, що ж може дати мені папа?

Син Данила — Лев не носив королівської корони, обставини коронації Юрія Львовича — невідомі. З вигасненням галицько-волинської династії українські землі опинилися під Литвою та Польщею.

Візантійський цемент, що по нього сягав Володимир, використала згодом Москва. Підроблена шапка Мономаха переважила

на терезах історії культурну вищість, войовничість та вільнолюбивість України.

Коли вигасла наша княжа державність, Церква, що виявляла себе міцнішою від неї, відпорнішою на зовнішні катастрофи, стала символом і заборолом української національності. Національною боротьбою була тоді не оборона держави, як давніше, а оборона віри.

Поки наростала і дозрівала ідейно мілітарна козацька організація, організація церковна (єрархична, братська, парафіяльна) залишалася для українців основною формою національної організації, сурогатом найповнішої та найприроднішої форми організації, бо нею є для нації власна держава.

Польський історик Лозинський, студіюючи життя русинів у давній Речі-Посполитій, прийшов до висновку, що вони, завдяки своїй організації, почували себе «окремою державою автохтонів».

Так було перед тим, як Гетьман Богдан Хмельницький проголосив війну за віру, щоб відновити державність.

Бо держава повстає з збройного чину, з фізичної сили, надиханої вищою духовою ідеєю.

* * *

А як нагадує це те, що читаємо про Українську Автокефальну Церкву в спрямованих проти неї большевицьких публікаціях! Большевикам ця Церква видавалася намаганням зберегти державну організацію УНР.

* * *

Ніщо так не сприяє поглибленню релігійного духа, як трагічні переживання. Маємо всі дані припускати, що по всьому, що український нарід пережив і переживає, по спільному мучеництві Церкви і Нації, віра і Церква будуть в українському житті не «пережитком минулого», як здавалося де-кому в початках української революції, а дужою творчою силою.

Мусимо вже тепер працювати над скріпленням союзу і об'єднання, розпочатою 950 літ тому. Це повинен розуміти кожний український державник, без огляду на його релігійні переконання. А віруючий українець матиме непохитну певність, що скріпленням цього об'єднання зміцнимо український дух і заслужимо благословення Боже на нашу справедливую боротьбу і світлу перемогу.

Б. Ольхівський

Ю. ПОНОМАРЕНКО

ГІМН СВ. ВОЛОДИМИРОВІ

з нагоди 950-ліття охрищення Русі-України

на чоловічий хор

наказом прот. І. Бриндзана
Париж
1938

СВЯТО 950-ЛІТТЯ ОХРИЩЕННЯ РУСИ - УКРАЇНИ В ПАРИЖІ

З ініціативи Парафіяльної Ради Української Православної Церкви в Парижі, на чолі з п. Ю. Наглюком, засновано було для влаштування свята з нагоди 950-ліття охрищення Русі-України Комітет, на почесного голову якого запрошено було пан-отця протоієрея Іл. Бриндзана.

Заходами цього Комітету, ініціативу якого підтримали наші громадські організації, святкування це відбулося в неділю 17-го липня с. р.

Свято розпочалося урочистою службою Божою в Українській Православній Церкві. Підчас літургії співав посилений хор під майстерним провідом п. К. Миколайчука. Замість концерту виконано було «Гімн св. Володимирові», для якого слова було складано п. М. Ковальським, а музику спеціально написано знаним нашим композитором п. Ю. Пономаренком. Прекрасні співи хору додавали особливої урочистості службі Божій, а гімн зробив і своєю музикою, і виконанням велике вражіння на присут-

Ніх. Отець-настоятель глибоким і змістовним словом вияснив вірним значіння цієї великої в історії нашого народу події з релігійного й національного погляду і переніс усі помисли на рідну землю, поневолену сьогодні ворогами, кінчаючи натхненими словами величної молитви святого Володимира.

По службі Божій одправлено було молебен св. Володимирові з водосвяттям. По обидві сторони аналою стали прапори Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції та Генеральної Ради Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції. Молебен закінчено було многоліттям Православній церкві, Україні, вічною пам'яттю всім, хто за Отчизну життя своє поклали. Підчас вічної пам'яті всі присутні стали на коліна, а прапори віддали полеглим пошану. Останнє многоліття славному і христолубивому козацтву нашому з молитвою про перемогу над супротивниками кінчило цю церковну урочистість бадьорим, повним віри, акордом.

* * *

О годині 15.30 в салі «Мютюаліте» одбулася святочна академія. Естраду прикрашено було національними стягами, над нею на синьому тлі — золотий хрест, в середині якого горіло своїми проміннями сонце правди з тризубом Володимира. По обидва боки хреста — прапори наших організацій. Декорація проста й сильна — праця нашого відомого артиста-малювача Л. Перфецького. Академію розпочав почесний Голова Комітету протоієрей о. Іларіон Бриндзан, який виголосив докладний реферат, присвячений цій історичній події. На ньому довше не спиняємося, бо читальник знайде його в цьому числі «Тризуба».

Хор, цього разу під проводом самого композитора п. Ю. Пономаренка, виконав «Гімн св. Володимирові». Оплески присутніх і виклики авторів було виявом признання зібраних. Слова цього гімна, як і вигляд окладинки подаємо так само в цьому числі.

Потім отець І. Бриндзан артистично прочитав фантазію відомого письменника О. Білоусенка «На горах Київських», яка промовила до серця слухачів. Фантазію ту свого часу надруковано в «Тризубі». Ми повторне подаємо її в цьому числі.

На закінчення хор під орудою п. К. Миколайчука виконав «Боже Єдиний Великий», слова Кониського, муз. М. Лисенка і національний гімн.

Коротка, але змістовна і відповідно підібрана програма свята і прекрасне її виконання зробили цю академію одною з краших, яку знає наша Паризька колонія. Численні присутні, з усього святкування винесли як найкраще вражіння.

Наша Паризька колонія достойним способом започаткувала на чужині святкування цієї великої історичної дати в житті української нації. І за це ініціаторам, організаторам і виконавцям цього свята належить найщиріша подяка.

Як в церкві, так і на академії рясно було представлено українську колонію в Парижі. Були присутні п. В. Прокопович з дружиною, заступник Голови Федерації Вояків Армії УНР на чужині — генштабу ген.-хор. О. Удовиченко, Голова Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій у Франції — п. М. Шумицький, Радник Місії УНР у Франції — п. І. Косенко, бібліотекар Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі п. І. Рудичів, генеральний Секретар Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції — п. М. Ковальський з дружиною, Голова філії Т-ва в Парижі — генштабу сотн. В. Солонар з дружиною, генеральний секретар Генеральної Ради Союзу Укр. Емігр. Організацій — п. П. Йосипшин і численні земляки наші з різних частин рідного краю.

П. Ф.

АРМІЯ ССРС ВЧОРА І СЬОГО ДНЯ

Кінець воєнного комунізму став початком перебудови червоної армії. Ю. Горліс-Горський пише в «Червоному Чортополосі» так: «1924 року приїхав до совітів із спеціальною місією відомий німецький генерал фон-Зект. Під його безпосереднім впливом і за його вказівками була переведена основна реорганізація червоного війська. В цей час було введено в червоній армії «єдиноначаліє» замість практикованого до того «двоначалія» — командира й політичного комісара. Ідея фон-Зекта, що збройні сили держави мають складатися з двох частин: армії I категорії — армії удару і армії II категорії — армії допомоги, — була зреалізована в остаточному розділенні червоної армії на армію кадрову і армію територіальну і міліційну. Крім того погляди фон-Зекта вплинули на нові інструкції для обучення війська і тактичні засади, що їх червоне командування ще має надію приміювати в боях».

Отож в цей час на чільне місце, з-поміж інших червоних генералів, вибрався здібний та амбітний Тухачевський. Сам, визнаний в армії «майстром тактичного маневру», працює уперто над аналізом тих умов й причин, що були головними факторами поразки царської армії, а спричинилися до переваги німців над нею.

Будучи під впливом німецької воєнної історії та доктрини по-перше, і на підставі аналізу негативних сторін старої армії по-друге, він розроблює нинішню доктрину червоної армії. Гостро критикуючи академізм і повільність педагогічної та воєнної діяльності колишнього генерального штабу, Тухачевський стає прихильником більшого напруження і швидких темпів штабового обучення й праці.

«Підготову ми мусимо, — писав він, — базувати на більшому числі тактичних вправ, поставлених у жорстокі рямці часу бойової дійсности. Безперечно, що наша методика обучення мусить бути побудована так, щоби вона розвивала тактичну активність, сміливість, напруженність і швидкість ділань війська».

Водночас же виховання кадрів було наставлене на безоглядне виконання наказу. «Культ наказу в червоній армії далеко вище, ніж в арміях європейських. За невиконання найдрібнішого наказу начальника — воєнний кодекс вимірює кару від трьох років тяжкої в'язниці, в час війни — ростріл. За втечу за кордон, або перехід на сторону ворога воєннослужбового — відповідає його рідня і близькі, хоч би вони нічого про те й не знали. Відношення командира до червоноармейця рівнобіжно з приписовою ввічливістю — регулюється суворими приписами заховування на висоті авторитету» (Ю. Горліс-Горський). Велике значіння надається повітряній флоту та змоторизованим частинам.

Назагал беручи ця кадрова армія «єдина у своєму роді і не має собі подібних у цілому світі» була, порівнюючи досить вишколена, мала міцну дисципліну і солідне під зглядом технічним забезпечення. Правда, командна верхівка, за винятком одиниць, не відповідали своєму призначенню в наслідок низького освітнього рівня і браку інтелігенції. Проте загальний рівень середнього і нижчого червоного командира значно слабший від рівня розвитку царського старшини, але тільки в галузі загально-світської освіти, а не в знаннях техніки бойової праці, і безперечно вищий від рівня техніки цієї ж праці старшини воєнного часу колишньої царської армії. Позитивні свідoctва французьких спостерігачів, що були на Київських та інших маневрах, підтверджували помімо явної реклами і перебільшень, що червона армія все-ж має серйозні здобутки своєї праці. Признано ними, що для оборони вона поки-що була добра, натомісць до затяжної війни слабувата.

А проте «геніяльний і любимий вождь» сторожким оком позирав на армію, бо ж не вважачи на шалену агітацію і на пропаганду, він не користувався в армії жадним авторитетом, а тим більше любов'ю. Крім того він ще добре пам'ятав прикру подію з 1932 р. на початку «славнозвісного походу на село», коли примушений був капітулювати перед вождем червоної армії. Одначе ждав доброї нагоди, коли можна було б підпорядкувати армію під свою волю, а відтак зробити з неї сліпе знаряддя своїх планів. Згодом ця нагода надійшла. Сталін цілковито опанував через відданих собі людей найважливіші органи совітської влади, тоб-то: ЦКК (центральною контрольною комісією) і ППУ — лишилося тепер сягнути по владу в армії.

Отак і розпочав несамовиту в історії війська криваву чистку командного складу армії. Першим наложив головою її популярний будівничий маршал Тухачевський. А потім пішло все, як по маслу. «Ростріляно найвидатніших штабовців і начальників, що створили засади вишколу червоних старшин, як тако-ж і тих, що кермували її постачанням та узброєнням. Тисячі прізв'іщ скреслено з списків совітських командирів. В більшості зліквідовано або змінено командувачів військових округ, командирів корпусів і дивізій. Ростріляно майже цілком дотеперешнє кермування червоної армії, залишаючи тільки Ворошилова із цілим тягарем моральної та психичної відповідальности. Усунено навіть таких, як Єгорова, Белова і Дибенна, що рятувалися, послаючи на смерть, яко «судді»: Тухачевського, Уборевича, Якіра, Ейдемана та інших» («Гур'єр Поранний» за червень). Поки що вислід цієї чистки, як подає «АВС» ч. 190 с. р., такий: ростріляно 383 вищих начальників, в тому —1 маршал з 5, 3 командувача армії I-ої ранги з 6, 10 командувачів армії II-ої ранги з 13,57 командирів корпусів з 85, 110 командирів дивізій з 193, 202 командирів бригад з 406, число ростріляних штабових й муштрових старшин рівняється 24 відс. старшинських кадрів. Таким чином вчорашня армія — армія Тухачевського зорганізована й вишколена в спосіб «рівняння на заграницю» — в дійсності не існує.

Одначе з нагоди 20-ої річниці існування армії (до речі у день цієї річниці жадних парадів та урочистостей не було, бо непевні часи) московська «Правда» бомбастично писала: «Револуційний ентузіазм червоних бойців, помножений на добірну техніку, робить червону армію потужною силою». Так, — ця армія — за «Illustration» за травень б. р. — налічує 1.500.000 бойців, 2.500 танків поємністю 2-16 тон, 5.000 літаків і змоторизовані дивізії; річна продукція літаків досягає 5.000 машин. Одначе для дійсної потужности численність і знамените технічне забезпечення не є ще вистачальним.

Передовсім сьгоднішня армія позбавлена здібних і авторитетних начальників з непохитною волею до перемоги. «На найвищі і найвідповідальніші пости призначені переважно різні бездарності ота, як Щаденко, або такий пересічний в інтелектуальному відношенню, як Шапошников. На пости командувачів військових округ і корпусів, не згадуючи вже про нижчі формації, прийшли цілком не відповідні особи». Вони в наліпшому випадку скінчили так звані — «кувнас» (курси усвершенствованія висшаво начальствуещаво састава) при академії червоного генерального штабу з дворічними терміном навчання.

Колись наш «таки землячок» — «генерал» Щаденко, по скінченню «кувнас'у» ставив в одному з воєнних органів запитання: «чи ж мислимо перейти за два роки курс академії генштабу та ще до того людя, що мають освіту із трьох років сільської початкової школи?» (Ю. Горліс-Горський). Але усвідомлюється це гаслом відмоложення старшинського корпусу, що полягало лише на тому, що на найвідповідальніші пости призначалося «видвіженців» безперечно до часу відданих Сталінові, але ж без відповідних кваліфікацій.

Невпинна чистка довела до того, що на командирські пости усіх рівнів зброї призначаються тако-ж «видвіженці» з комсомолу. По словам «Красной Звезди» (ч. 107 за б. р.) оці «видвіженці» виявили абсолютно незнання діла, що їм було доручено. Для підготовки їх засновані у приспіненім

темплі спеціальні курси. Але ж практика цих курсів, наприклад у Петербурзькій окрузі показала, що свіжо призначені командири гарматних частин не розуміють своїх лекторів. Лектор викладає логаритми, а командири — «видвіженці» не чули навіть про алгебру. Лектор покликається на тригонометричні формули, а командирам не приходилося навіть тримати в руках елементарного підручника геометрії. Командири скаржаться, що лектори викладають не зрозуміло для них, а ті відповідають на те, що тут гарматні курси, а не початкова школа, кому не зрозуміло, хай вдосконалюється вдома. Де-які командири звертаються за поміччю до приватних лекторів, але ж тим потрібно платити.

«Красная Звезда» рішуче вимагає від лекторів, щоби вони, вважаючи на освітній рівень командирів «видвіженців», викладали гарматне діло зрозуміло для них.

Взагалі ж не довго прийшлося чекати на наслідки чистки і фатальних призначень в армії. Цьогорічні зимові маневри дали яскравий приклад цілковито невідповідності і бездарності вищого командування. Лише це було потрактовано, як саботаж і натурально, що знову ж почалися репресії супроти начальників. Подиву гідна чистка не могла, само собою зрозуміло, не вплинути на морально-психичний стан армії, а рівно-ж на головну підвалину армії — на дисципліну її. Крім того, зворот до колишньої системи політичного контролю над армією та установа в травні 1937 р. воєнних рад при штабах округ і в армії, і нарешті запровадження інституції політкомів,—все це було останнім ударом по вчорашній армії. Одрозуміло ж авторитет муштрового начальства був цілком підрізаний та впав.

«Красная Звезда» вже повідомляє, що в округах: Київській, Північно-Кавказській, Уральській, Забайкальській та інших, дисципліна в рядах червоної армії розхитана й накази командування ігноруються і не виконуються; вже не виконуються розпорядження щодо щільного чищення зброї. Навіть суворі накази Буденного нехтувалися. Особливо-ж підкреслюється упадок дисципліни в авіаційних частинах. А в московській пролетарській дивізії розпорядження начальника головного політуправління обговорювалися бойцями і навіть були певні резолюції.

З архіву рішено було тепер витягнути знову на світ славнозвісну сталіновську інструкцію з листопада 1919 р. комісарам південного фронту і оголосити в наказах: комісар мусить знати про політичні переконання червоноармейців, командирів, — їх думки та настрої: комісар полку мусить брати участь при розробленню всіх розпоряджень комполку без винятку, бо він відповідає за стан полку та інші.

Зрозуміло, що той вояк чи підстаршина, який впродовж довгих літ безоглядно зрив у авторитет своїх командирів, сьогодні бачить вже в них потайних зрадників, шпигунів, словом—як йому вмовлено — «ворогів народу» і ясно, що ставиться до них з упередженням і недовір'ям. В наслідок подібних взаємовідношень не рідко трапляють ся самогубства начальників, що залишали посмертні листи до Сталіна з протестами проти нестерпної атмосфери ворогування й провокації.

Тим то і алярмує «Красная Звезда» (з 4 IV б. р.) про рішучу необхідність підтягнути і зміцнити дисципліну. Великі надії в цьому покладаються на політкомів, але знову-ж московська «Правда» виявляє жорстоку дійсність, що політкоми по закінченню навіть воєнно-політичних академій часто-густо малограмотні тай не посідають елементарного знання своєї праці в частинах. Замість того, щоби бути прикладом, — являються до частин п'яні, чинять авантюри, з командирами задиркувати і гідно лаються в строю з червоноармейцями і не рідко навіть з командирами. Подібні явища від'ємно впливають на здисциplinованість армії. Аж нарешті, — пише «Красная Звезда», — вирішило політуправління випробувати ще одну методу для піднесення дисципліни між червоноармейцями, а власне: методу батьківського намовлення. Командири пишуть батькам не дисциплінованих бойців листи, або викликають батьків для персонального впливу на свою «неслухняну дитину», або пропонують листовно вплинути. Одержавши отакий лист від командира, батьки негайно ж відписують

«дітям», щоб вони безоглядно покорялися своїм начальникам. Адже ж метода революційного «двоначалія» нічого крім безглуздя, ворогування і підозрливості не внесла та й зовсім неспроможна зміцнити відтак розхитану дисципліну. Відомо, що крім талановитих начальників і міцної дисципліни потужність армії підсилює співзвуччя з нею запілля.

Даремно цю співзвучність шукати в сучаснім ССРСР.

«Совітська влада витворила апарат примусу такої могутності, якого ще історія не бачила. Проти цього примусу існує спротив майже рівної могутності. Дві дивовижні сили сціпилися в обіймах безприкладної по своїй напруженості і трагічності боротьби. Влада душиться під величезним тягарем завдання, а населення душиться від нечуваного гноблення. Влада визначила своєю ціллю світову революцію. А через те, що надія на швидке здійснення цієї цілі розвіялася, держава мусить бути перетворена в моральний, політичний та воєнний плацдарм, щоби зберегти до відповідного моменту революційні кадри, революційний досвід і революційну армію. Населення ж держави не хоче йти на службу світовій революції, ані хоче дати свого майна і життя. Влада сильніша від населення, але населення більше. Гряниця між владою і населенням проведена з такою різкістю, з якою це звичайно буває тільки підчас чужоземної окупації. Боротьба прибрала жорстокі форми середньовіччя. Вона стала тепер більше перфідна, ніж за часів воєнного комунізму. Боротьба провадиться в шахтах, на заводах, в Україні, Середній Азії, в горах Кавказу, в лісах Сибіру та на Півночі. Як-що впродовж довгих літ держава не завжди грабувала підданих, то обшахровує вже систематично що-денно. Робітник краде на заводі та однаково голодує, селянин вештається вночі по власній рілі з пожиком в руці, стриже колос'я — і теж пухне вже з голоду. Але ж робітники та й селяне добре свідомі того, що держава — це ні в якому разі не вона, а держава — це світова революція. І що кожний вкрадений у них карбованець, день праці, сніп хліба, підуть у цю саму бездонну прірву світової революції, на китайську червону армію, на англійські страйки; на німецьких комуністів, на підготовання комінтернської шпани. Підуть на військові заводи, п'ятилітки, що будуються тако-ж з ціллю викликати світову революцію. Підуть на зміцнення того ж дикого партійного шинку, від якого вовком виє сучасний ССРСР.

Про будь яку оборону «соціалістичної батьківщини» з боку народніх мас — не може бути жадної мови. Навпаки: з ким би не провадилася війна і якими б наслідками не загрожував воєнний розгром, усі багнети, всі вила, що тільки можливо буде встромити в спину червоної армії, будуть встромлені обов'язково. Кожний селянин знає це, так само, як знає кожний комуніст» (І. Солоневич. «Росія в коңцтаборах»).

А скільки ж існує виймовко вибухових первнів запілля, як-то: цілий ряд великих і малих вулканів, в образі поневолених народів, з найгрізнішим вже під цю пору добре діючим українським вулканом на чільному місці.

Далі п'ять мільйонів істот ріжних націй та мастей, з яких частина ув'язнена по всіх совітських коңцтаборах і тюрмах, а частина відбуває нечувану панщину на «каналських роботах», мільйони безробітних, що живцем засуджені на смерть від оголоду та холоду, нарешті мільйони «лішенців» і подібних їм людей, що ріжними декретами поставлені по-за межі життя.

Маючи це на увазі «любимий вождь» і його кліка заздалегідь зформували корпус «внутрішньої безпеки» на зразок колишнього корпусу жандармів — охороняти «робітничо-селянську владу» від... власних робітників і селян. А воєнні плани тако-ж побудовані з розрахунком на повстання — і у себе та у супротивника.

Отже сьогоднішня армія ССРСР без талановитих, освічених і авторитетних начальників угорі, а тако-ж і нанизу, із розхитаною дисципліною, з малограмотними зарозумілими та задиркуватими політкотомами і нарешті із своєрідним грізним запіллям — ця армія ані революційна, ані соціалі-

стична, а якась озброєна велетенська потвора з тавром сталінської системи і потужної сили із себе безперечно не уявляє.

І може статися так, що в рішучу хвтілину, подібно, як у царській армії «лейб-гвардії волиньський полк», так і в червоній якийсь «архи-комуністичний» чи «красно-знам'єнний» вирішить долю «сталіновського раю».

С. Ш.

З П Р Е С И

Газета «New-York Herald» писала недавно докладно про події на Україні, але зробила при тому, на думку російського тижневика «Возрожденіє» (ч. 4140 з 15 липня с.р.) «помилку», бо американська газета

«заявила, що населення совітської України, яке складається з 32 мільйонів людей уявляє собою в Європі найбільшу національну меншість. Як видно, газеті подають відомості що-до цього питання якісь українські сепаратисти. Коли б автор статті познайомився з «русской» історією, то він довідався б, що «у великарускаво і малорускаво народа общая історія і что Кіев — мать русских гарадов».

По-за тією правдою, що в дійсності на своїй землі українці ніяка «меншість», а справжня більшість, ці коментарії московського закордонного органу подають ще один зразок того, як, без сорому казка, москалі привлащують собі наше минуле і з того факту, що колись території, на яких пізніше зросла і розселилася московська нація, належали колись до Київської держави, намагаються заперечити саме існування нашого народу.

Що наша історія Київського періоду була і їхньою, бо ті племена, які дягли в основу московського народу, були підданцями наших князів, що був такий час, коли Ростов і Суздаль належали династично й політично до нашої імперії, од якої отримали початки культури, — це відомо кожному. Але спільну історію свого часу за часів франкських королів та імператорів одновленої Західньої Римської імперії мали колись і Германія, і Італія, і Франція. Такі московські претензії особливо виразно проступають цими днями, коли поруч з нами впоряджують свята на спомин про хрищення Киян, на пошану Великому князеві Володимирові і росіянє на еміґрації.

Свято князя Володимира Київського мало-б бути святом усіх народів сучасного сходу Європи, бо всі вони належали до складної й упорядкованої ним великої імперії, бо був вік свого роду Карлом Великим, по французькому Шарлеманем, для Сходу Європи. І як Шарлеманя однаково поважають французи і німці, так і Володимира мали-б поважати українці й москвини. Уже хоч би й то-

му, що світло віри християнської приніс він одночасно тим і тим, одним раніше, другим пізніше. Що-правда, на р. 988 Москва ще взагалі не існувала, бо закладена вона була багато пізніше, що не було ще тоді й московської нації, але ті простори, що на них та нація пізніше утворилася, належали до Київської держави, а ті народи, що ввійшли до складу, її через Володимира християнами стали. Стали, бодай не згадувати, трохи не так, як наші предки, бо на українських землях для того досить було одного проголошення, а на їхні князеві Володимирові доводилося воєвод посилати та «вогнем і мечем» християнство заводити. А все таки стали, і мали-б за те святому князеві честь віддавати.

І вони зараз віддають, але як? Так, що одбірають його од нас, од його нації, та заводять до членів нації московської, якої за його часів ще й не було. Так і святкують його, як свого національного героя, як свого національного святого, як якогось москвина!

Що на це можна сказати? Одно лише — Хай роблять, як знають, бо инакше, мабуть не вміють чи не звикли. Князеві Володимирові від того не убуде, а українству тако-ж, бо-ж, як говорить старе прислів'я, брехнею поле перейдеш, та назад не вернешся, а спекуляція на ігнорачію ще ніколи добрих наслідків для спекулянтів ще давала.

О Д РЕДАКЦІІ

З огляду на літні вакації випускаємо це число подвійним. Наступні числа «Тризуба» в літку мають вийти: ч. 32-33 (632-633) в неділю 14 серпня і ч. 34-35 (634-635) в неділю 28 серпня.

У К Р А І Н С Ь К А МОГИЛЯНСЬКО-МАЗЕПІНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

Українська Могилянсько - Мазепинська Академія Наук за спільною згодою своїх членів так склала свою президію: Голова — академик д-р Ст. Смаль-Стоцький, Заступник Голови — акад-д-р І. Фещенко-Чопівський, Секретарь — акад. А. Яковлів. Президія Академії приступила до вироблення проєкту статуту.

ХРОНІКА

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

У Франції

— Пам'яті ген. Є. Мешковського. З приводу 18-ої річниці лицарської смерті генерального штабу генерал-хорунжого Євгена Мешковського в Українській Православній церкві в неділю 17-го липня с. р. одправлено було за спокій душі його панахиду. Правив настоятель церкви прот. І. Бриндзан, співав хор церковний під орудою п. Миколайчука.

З життя Укр. Бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі

— Галерея сучасників в Бібліотеці збогатилася на нові портрети, а саме: проф. О. Ейхельмана, проф. І. Кабачкова, акад. А. Яковлева — роботи пані К. Антоновичевої, і проф. О. Щульгина — роботи В. Перебийноса.

— Періодика Бібліотеки. Багату колекцію українських газет і журналів, яку посідає Бібліотека, перевезено на окреме помешкання, що дає можливість приступити до упорядкування і каталогізації цих періодичних видань, які невдовзі стануть приступним тим, хто має в них потребу для праці. Завдяки цьому звільнився в Бібліотеці новий простір для вміщення книжок.

— Ретлуріана. Згідно з ухвалою останнього засідання Ради Бібліотеки про збирання й збереження багатого листування покійного С. Петлюри вже переписано в трьох примірниках листи Небіжчика, що належать Бібліотеці, і за виробленим систематич-

ним планом приступлено до цієї праці в ріжних осередках скупчення нашої еміграції.

— Свято Матері в Парижі. 9-го липня с. р. в салі Носче Українською Школою в Парижі влаштовано було «Свято Матері» з нагоди закінчення шкільного року тої ж школи. Програма виконано було увесь учнями і ученицями. В першому відділі учень старшої групи В. Наглюк сказав чуле і добре відчитане «Слово на День Матері». За тим «Розмову про маму» виконали І. Верха та О. Безуглий, «Моя мама» — Ю. Шкрумеляка продекламувала Н. Ковальська і «Невідома Мама» — Л. Якимчука — О. Галь — все учні першої групи. «Марію» — Т. Шевченка продекламувала — Г. Хохун (2-га група) і «Лист в'язня» — Бабія, учениця старшої групи панна І. Мартинюк. В другому відділі одіграно було п'єсу «Нехай живе наша ненька» — А. Лотоцького, в ній взяли участь пані Очеретня і діти І. Мартинюк, З. Могилівська, Н. Очеретня, М. Гавриляк, Ю. Ткаченко. Третій відділ складався з танків, якими керував знаний нам артист-танцюрист п. Стефуранчин та декламацій, до яких підготовлював п. В. Могилівський. Тут було виконано: «Танок з віночками» (чотирі маленьких дівчини — підготовча і перша група Ковальська, Н. Очеретня, М. Горгулевич і І. Верха), «Козачок» (І. Верха й Н. Ковальська). Обидва ці танки викликали бурю оплесків, що складає найкраще признание їхньому учителеві п. Стефуранчинові. Декламували п. О. Безуглий («Три шляхи» — Т. Шевченка), п. І. Верха («Над річкою» — Шевченка) — впевнено і з великим старанням. Дали танки, в яких прийняли участь Л. Кобриня, І. Ткаченко, О. Царевич, Х. Михальчишина, І. Мартинюк, Г.

Хохун, Н. Ткаченко та В. Наглюк. Танці були справді прикрасою свята і мали великий успіх. Акомпаніював п. Ю. Пономаренко. Співами (під час п'єси) та в кінці керував п. К. Миколайчук. Закінчилося свято співом національного гімну.

Свято зробило добре враження, і ще раз показало, що Українська Школа в Парижі є пістрібним огнищем національної праці серед нашого dorocy і що вона з того завдання з успіхом вив'язується. За що сердечна дяка, як навчителям, так і Батьківському Комітетові.

Успіхи поступовань дітей, як тако-ж і список тих, що закінчили вже Школу, подано буде в наступному числі.

Бібліографія

— I V Український Статистичний Річник. 1936-1937. Видання Українського Економічного Бюро у Варшаві.

На полицях українських книгарень з'явився вже четвертий том Українського Статистичного Річника...

Серед наукових видавництв статистичні річники займають особливе місце. Їх зміст це — цифри і цифри, лише де-інде — припадкове пояснення під струнками рядками і стовбцями цифрового матеріалу.

Здавалося-б, що цей вид наукових видань наперед засуджений на те, що не знайде собі читача. В дійсності так не є. Статистичний річник для багатьох то-справочна книга, до якої дуже часто заглядається в шуканні відповіді на багато питань державного, господарчого, суспільного і культурного життя народу. Заглядають до нього промисловець і торговець, учитель і журналіст, громадський і державний діяч, бо ціле життя держави, у всіх його проявах, з всіма його успіхами, досягненнями і так ин. — відбите і зафіксоване в цих, більших те і менших, томах статистичних річників, над укладенням змісту яких до того-ж дуже часто працює і

досить численний фаховий персонал.

Здавалося-б, що в наших сьогоднішніх обставинах такий український статистичний річник мусів би бути чимсь недосяжним... Одначе ми маємо вже четвертий том Українського Статистичного Річника. Заснований він перед п'яту роками невеличкою групою людей при Українському Економічному Бюрі у Варшаві, яке й взяло на себе весь тягар видання цього корисного джерела статистичної інформації про українське життя.

Вже перший поверховий огляд IV-го тому рника показує на те, що в його виданні досягаються ці раз то нові поступи. Річник помітно з року на рік грубує і помітно теж перетворюється з «не маючого жадних претензій до високої науковости» календарно-річникового видання в видання високо наукового характеру.

Вже в II-му томі статистичного річника Видавництво впроваджує додатковий англійський текст, поширюючи, тим самим, круг його читачів і на закордонні кола. В III-му річнику Видавництво касує вступні календарні відомості, де-що реорганізує уклад статистичного матеріалу, поширює зміст, для найголовніших проблем впроваджує міжнародні огляди і річник вже виразно починає уподоблюватись до статистичних річників, які видають різні статистичні установи поодиноких держав.

В IV-му річнику поширено досяг статистичних відомостей. До вже існуючих розділів, як «людність», «сільське господарство», «гірництво і промисловість» і ин. додано широкий огляд фінансів. В цьому річнику знаходимо вже й інформації про українське життя в Америці. Що раз, то частіше зустрічаємо тут і таблиці ретроспективні, які дають можливість порівняння статистичних даних на протязі цілої низки років.

Окремий розділ в Українському Статистичному Річнику становить так зв. «показчик української культури», який містить у собі реєстр чільніших органів

української преси і адресар українського суспільного життя в цілому світі. Річник старастяся охопити статистичними обсерваціями цілий український етнографічний терен.

Річник вартий того, щоби українське громадянство ним зацікавилось, а тим самим і його матеріально підтримало.

І. Л.

Некролог

10 червня 1938 р. після тяжкої й довгої хвороби (на сухоти) помер в Коломбелі (Франція), де його й поховано, адміністративний хорунжий 5-ої Стрілецької Херсонської дивізії Олександр, син Федора, Липовий.

Народився покійний 17 серпня 1888 р. в м. Богодухові на Харківщині. До Української Армії вступив 22 грудня 1917 року. Перебував у таборах Ланцуті, Стржалково та Каліші.

Покійний був до кінця свого життя в Коломбелі.

Поховано його при великій кількості товаришів по зброї. На його труну покладений був вінок із живих квітів з блакитнею стрічкою.

Лист до Редакції

Високоповажний Пане Редакторе,

Прошу не відмовити видрукувати на сторінках Вашого цінного журналу слідуюче вяснення:

В американському щоденникові «Свобода» з 23-го червня с. р. видрукувано повідомлення невідомої мені до цього часу «Української Пресової Служби в Женеві», де ставиться ряд обвинувачень по адресі пресової агенції «Офінор» в зв'язку з трагічною смертю полковника Є. Коновальця. Не моїм, звичайно, ділом є розбиратися в тих обвинуваченнях: хай то роблять, як уважають за потрібне, особи зацікавлені. Проте в згаданому повідомленню знаходимо такі «рevelяції»:

«Акція («Офінору» — М. Л.) на женевському терені ведеться під омором уенерівців, що ім безпосередньо підлягає Єремійв. Безпосереднє шефом є син А. Лівницького з Варшави (а як-же! — М. Л.), що живе в Женеві». Кінчається повідомлення такою «категоричною» заявою: «тепер ясно, що є Офінор і його редакція, та що є уенерівці, що криють ту акцію».

Що торкається мене особисто, то я можу задивлятися на подібні інсинуації лише як на гумористику. Я ніколи, хвалити Бога, нічим «шефом» не був! З окрема ж, ні для кого не є таємницею, що я не тільки не є «безпосереднім шефом» агенції «Офінор», а взагалі ніколи жадних становищ в ній не займав. Моя особа заціплена, очевидно лише для того, щоби мати «нагоду» зайвий раз вилаяти національний Уряд УНР та його непохитних жовнівців.

Не в моїй знову ж таки компетенції лежить спростовання безконечних «патріотичних» нападів на Уряд УНР та вяснювання, чи дійсно п. Єремійв «безпосередньо підлягає уенерівцям». Хочу тільки при цій нагоді звернути увагу на, висловлюючися делікатно, що найменше дивне поступовання під цю хвилю кол зближених до «Проводу Українських Націоналістів». Ці кола не тільки не оголосили в своїй пресі вияви пошани до особи покійного полковника Є. Коновальця з боку «уенерівців» (телеграми до вдово від членів Уряду, вінок од Головного Отамана на панахиді в Парижі, участь громадянства УНР в жалібних маніфестаціях та статті в «Тризубі»), але, навпаки, розпочинають потрохи кампанію розповоджування неправдивих чуток та нападів проти урядових і громадських організацій, що стоять під прапорами УНР. Очевидно, в цій кампанії зовсім не ходить про оборону пам'яті покійного (якої з боку УНР ніхто не заціпає), а лише про те, щоби «розправитися з ворогами», використовуючи «добру нагоду»: зрозуміте болісне порушення серед

Українців після роттердамської трагедії.

Прошу прийняти, Пане Редакторе, вислови моєї глибокої до Вас пошани. Женева 14-го липня 1938 р.

Микола Лівницький

Зацікавлені Редакції українських часописів прошу ласкаво передрукувати цей лист.

ІV УКРАЇНСЬКИЙ СТАТИСТИЧНИЙ РІЧНИК

у виданні Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка
накладом Українського Економічного Бюро
з текстом українським і англійським.

ЗМІСТ :

- I. Етнографічна карта.
- II. Людність.
- III. Рух людности.
- IV. Сільське господарство.
- V. Гірництво й Промисел.
- VI. Фінанси й Торговля.
- VII. Політична й культурна статистика.
- VIII. Показчик української культури.
- IX. Різне.

Редакційний Комітет: Проф. Д-р В. Кубійович, Ред. Л. Лукасевич, інж. Є. Гловінський.

Головний склад: Книгарня Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка. Львів, Ринок 10.

Замовляти можна вплачуючи зол. 3.— (порто й вартість річника) наkonto ПКО 21.776 L. Lukaszewicz, Warsazawa.

Ціна цієї книги, яка має 340 сторінок друку найпотрібніших відомостей є тільки зол. 2.50.

В Парижі набувати в «Тризубі».

Ціна 25 фр.

НА УВАГУ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА В КРАЮ І НА ЕМІГРАЦІЇ

З нагоди Великого Свята —

950-тиліття Охрищення України-Руси що його обходитиме урочисто увесь Український Народ, — в цьому 1938 році, вийшов друком новий гарний твір нашого відомого українському загалові композитора п. Юрія П о н о м а р е н к а под назвою :

Г і м н С в. В о л о д и м и р о в і

(на чоловічий хор).

Ця нова річ добре видана друком в Парижі накладом протоієрея Іл. Бриндзана, Настоятеля Української Православної Парафії у Франції. Набувати можна:

У Франції : В Бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі — 41,
Rue de la Tour d'Auvergne. Paris 9.

В Польщі : У Представника «Тризуба» п. Липовецького:
Warszawa Wilcza 45. m. 3.

та в Книгарні Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка
у Львові: Львів, Ринок 10.

Ц і н а : у Франції — 5 фр., у Польщі — 1 зол., в Сполучених Штатах Америки та в Канаді — 25 центів.

Кожна Українська Громада чи Гурток, Т-во чи Об'єднання, що готується до величавого цього свята всеукраїнського повинна набути цей твір, що надається прекрасно для святкування великої в життю Українського Народу події.

Хот любить Батьківщину

Мусить її добре пізнати і

Допоможе в цьому :

Г Е О Г Р А Ф І Я

українських і сумежних земель

під загальною редакцією доц. д-ра В. Кубійовича
при співпраці більшого числа фахівців

512 стор. великого формату, на доброму ілюстраційному папері, прикрашена 420 мапами, діаграмами й ілюстраціями.

Ц і н а — 28 зол. в полотняній оправі, 30 зол. в півшкіряній.

В Е Л И К И Й

☞ **А Т Л А С У К Р А І Н И** ☞
І С У М Е Ж Н И Х К Р А Ї В

151 багатокольорових карт, 132 статистичних
діаграм, 48 сторінок пояснюючого тексту.

Ц і н а — 33 зол. в полотняній оправі, 35 зол. в півшкіряній.

Книжки висилаються тільки по заплаченню — Замовлення :
Український Видавничий Інституту, Львів, Личаківська, 4

Редакція і адміністрація : 41, rue de La Tour d'Auvergne. Paris 9
Для переказів у Франції : «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує — Комітет

Адміністратор : Іл. Коєнко

Le Gérant : M-me Perdrizet